

Prieš jūsų akis – istorinis Piotro Kropotkino esė „Anarchistų dora“ vertimas, kurį 1909 kartu su savo paties rašiniu „Ko mums reikia pirmiausia“ išleido Čikagoje gyvenęs lietuvis Juozas Laukis (tikr. Domininkas Kaleininkas, 1866-1947). Pirmą kartą ši esė, pavadinta „La morale anarchiste au point de vue de sa réalisation pratique“ buvo išspausdinta 1890 m. prancūzų anarchistų žurnale „Le Révolté“. Po metų, 1891-aisiais, ji buvo išleista atskira brošiūra „La morale anarchiste“. Įdomus ir audringas buvo P. Kropotkino vertėjo gyvenimas. Domininkas Kaleininkas (Jonas Laukis) 1889 m. atvykęs į Ameriką, kurį laiką dalyvavo lietuvių socialistiniame judėjime, bet, apsigyvenęs Čikagoje, tapo anarchistu. Ypač vertino P. Kropotkino idėjas. Nuo 1899 m. J. Laukis leido mėnesinį „Anarchisto“ laikraštį, o nuo 1900-ųjų – anarchistinį laikraštį „Kūrėjas“, kurio buvo išleisti 23 numeriai. Prieš karą įsijungė į radikalaus profsąjungų susivienijimo – Pasaulio pramonės darbininkų (IWW) veiklą, leido lietuvių „pramoniečių“ laikraštį „Darbininkų balsas“, laikraštį „Proletaras“. 1917 metais už pasisakymus prieš JAV įstojimą į Pirmąjį pasaulinį karą valdžios buvo areštuotas, o „Darbininkų balsas“ – uždarytas. Pasibaigus karui, buvo grįžęs į Lietuvą ir po to „sudešinėjo“. Be čia pateikiamo teksto, išvertė P. Kropotkino „Žodį jaunimui“, Guy de Maupassanto, Gerardo Hauptmanno, Teophilio Gauthier knygas.

Piotr Kropotkin.

Anarchistų dora

SKYRIUS I

Istorija žmogaus mąsties primena švytuoklę, kuriai ima šimtmečius švystelėti. Po ilgam periodui miego ateina valanda prabudimo. Tąsyk mąstis pasiliosuoja nuo pančių, kuriais tie, ką turi reikalą – valdovai, advokatai, kunigai – rūpestingai apkalė ją.

Ji padrebina pančius. Ji aštriai ima kritikuoti viską, ko ji buvo mokinama ir parodo nuogą tuštumą tikėjimišką, politišką, teisotųjų ir draugijinių prietarų, tarp kurių ji buvo auklėjama. Ji pradeda jieškoti naujų takų, aplobina mūsų pažintį naujais išradimais, sutveria naujus mokslus.

Bet įrambėję priešai mąsties – valdžia, įstatymdavėjas ir kunigas – tuojaus atsipeikėja nuo sumušimo. Pamaži jie pradeda rankioti savo pajiegas ir atnaujinti savo tikyba ir kodeksą įstatymų pritaikymui jų prie naujų reikalų. Tąsyk, pasinaudodami vergiškumu mąsties ir pobudžio, kuriuos jie patys teip gerai išlavino, pasinaudodami teipgi valandiniu suirimu draugijos, paimant viršų ant tikingumo vienų, ant godumo kitų, ant geriausių vilčių (visų labiausiai ant geriausių vilčių) daugelio, jie povaliai šliaužia atgal prie savo darbo pirmiausiai paimdami mokinti vaikus.

Vaiko siela yra silpna. Ji lengva pakreipti baime. Ir jie tą daro.

Jie padaro vaiką bailium ir paskui išneka jam kančias pragaro. Jie iššaukia prieš jį pasmerktųjų kančias, rustybę nepermaldaujamo dievo. Paskui jie kalba apie baisybes revoliucijos, pasinaudodami tulu perdėjimu revoliucionierių padarymui vaiko „draugu tvarkos“. Kunigas pripratina vaiką prie idėjos įstatymo, idant jį geriau priversti klausyti teip jo vadinamo „dieviško įstatymo“, advokatas gi čiauška apie dievišką įstatymą, idant svietiškas įstatymas geriau butų klausomas.

Ir per šitą pasidavimo paprotį su kuriuo mes perdaug esame apsipažinę, mąstis ateinančios gentkartės paima šitą tikejimišką pakraipą, kuri išsykio yra vergiška ir autoritetiška; autoritybė ir vergiškumas visuomet eina ranka rankon.

Šitais snudumo protarpiais dora retai tėra apšnekama. Tikėjimiškos priedermės ir teismiškoji veidmainybė užima jos vietą. Žmonės nekritikuoja, jie duodasi traukti papratimui ar nepaisinimui. Jie neišsišoka nė už įsteigtąją dorą, nė prieš ją. Jie daro, kiek jie gali, idant jųpasielgimai taikytųsi su jų profesijomis. Ir doros paviršys vis slugsta žemiau ir žemiau. Žmonės pasiekia Rymo dorą jo nupuolime, „Senovinės tvarkos“, pabaigos viešpatavimo vidurinių luomų.

Kas tik buvo gero, didelio, kilto ar savistovaus pas žmogų mažų–pamažu apauga samanomis; rudyja, kaip nevartojamas peilis. Melas stojasi dora, seklumas priederme. Pralobti, paglemžti pragumus, išėikvoti protą, uolumą ir energiją, nežiurint kaip, stojasi uždaviniu teip pasiturinčių luomų, kaip ir minios vargšų, kurių idealu yra nuduoti buržuaziškumą. Tąsyk nupuolimas valdovo ir teisėjo, kunigijos ir maždaug pasiturinčių luomų stojasi tokiu atkariu, kad švytuoklė pradeda svirti kiton pusėn.

Išpalengvo jaunimas išsiliuosuoja. Jis meta šalin savo prietarus ir pradeda kritikuoti. Mastis atbunda iš naujo iš pradžių tarpe kelių; bet nejutoms prabudimas pasiekia didumą. Stumis yra duotas, revoliucija seka.

Ir kiekvienu kartu klausimas apie dorą užaina vėl. „Kam aš turiu sekti principus šitos veidmainingos doros?“ klausia smegenys, pasiliuosavę nuo tikėjimiškos baimės. „Kam bile kokia dora turi būti verstina?“

Tąsyk žmonės bando aiškinti doros pajautą, kurią jie sutinka ant kiekvieno žingsnio be supratimo jos. Ir jos niekuomet nesupras, kolai jie tikės į pirmybę žmogaus prigimimo, kolai jie neprižengs prie gyvulių, augalų ir uolų supratimui jos. Bet jie atsakymo jieško moksle valandos.

Ir, jei mes išdrysime teip išsitarį, juo pamatas konvencijoniškosios doros, ar geriaus pasakius, veidmamybės, užimančios jos vietą, yra daugiau kasinėjamas, juo daugiau doriškas augštis draugijos pakyla. Tokiuose laikuose visų labiausiai doriška pajauta nužengia pirmyn, kuomet žmonės ją kritikuoja ir atmeta; tąsyk ji auga, kyla ir tobulinasi.

Tas atsitiko aštuonioliktame šimtmetj. Teip seniai kaip 1723 m., Mandeville, anonyמיškasis rašėjas, sukėlęs skandalą Anglijoje su savo „Pasaka apie Bites“ ir paaiškinimais, kuriuos jis pridėjo prie jos, drąsiai užpuldinėjo draugijos veidmainybę, žinomą po vardu doros. Jis parode, kad, teip vadinami, doriški papročiai yra tik veidmainiška kaukė, kad jausmai, kuriuos žmonės mano apvaldyti srove įstatymų doros, priešingai, nukrypsta daug aršesnėn pusėn dėlei to paties stabdymo šitų įstatymų. Lygiai kaip Fourier, jis reikalavo jausmams laisves, be kurios jie pavirsta į ydas; ir atlygindamas kalbę, stokai zoologiškos pažinties savo laiko, vadinasi, paniekindams dorybę gyvulių, jis išaiškino pradžių doriškų supratimų prisigerinimu, reikalaujamu tėvų ir valdančių luomų.

Mēs žinome, kad aštrų kritikavimą doriškų idėjų pradėjo vėliaus Škotijos filozofai ir enciklopedininkai. Mēs žinome anarchistus 1790 m. ir žinome pas ką augštesnis išsivystymas doriškų pajautimų galima rasti; pas įstatymų klausančius, patriotus, Jakobinus, ar pas Herbetininkus bedievius, kurie panašiai Guyau, atmetė privalumą ir dorišką sankciją.

„Kam aš turiu būti doras?“ – tai yra klausimas, kurį davinėjo sau nacionalininkai XII šimtmečio, filozofai XVI šimtmečio, filozofai ir revoliucionieriai XVIII šimtmečio. Vėliaus prie šito paties klausimo sugryžo iš anglišku utilitarjonų Bentham ir Mill, iš vokiškų materijalistų toki kaip Buechneris, iš rusiškų nihilistų 1860–70 m. ir prie jų jaunasai įsteigėjas anarchistų etikos (mokslas draugijos doros) – Guyau, numiręs, ant nelaimės teip anksti. Galiaus, tai yra klausimas, kuris ateina šioje valandoje jauniems anarchistams šios dienos.

Kam ištikro?

Trisdešimts metų atgal jaunimas Rusijos buvo karštai užimtas šituo patim klausimu. „Aš busiu nedoras!“ atėjęs jaunas nihilistas sakė savo draugui, tokiu budu pakeisdamas mintis veiksmu, kuris nedavė jam ramumo. „Aš busiu nedoras ir kodėl aš neturėčiau būti? Dėlto, kad raštas šventas reikalauja? Bet raštas šventas yra tik rinkinys babilioniečių ir žydu padavimų, padavimų surinktų ir sudėtų į kruvą kaip homeriškosios poemos, arba kas lygšiol yra daroma su basku poemomis ir mongolų legendomis. Ar man tat reikia gryžti atgal į stovį proto pusiau civilizuotų rytų žmonių?

„Ar aš turiu būti doru todėl, kad Kantas pasakoja man apie kategoriškąjį paliepimą, mįsliškąjį prisakymą, kuris ateina man iš gilumos manęs paties ir prisako man būti doru? Bet kodėl šitas „kategoriškasai paliepimas“ turi didesnę galybę ant mano veiksmų negu tas kitas paliepimas, kuris kartais gali prisakyti man pasigerti? Tai yra tik žodis, niekas daugiau kaip žodis, lygus žodžiams „Apvaizda“ ar „Likimas“, išrastiems paslėpti mūsų nežinybę.

„Ar gal aš turiu būti doru, kad įtikinti Benthamui, kuris nori mane įtikinti, jog aš busiu laimingesniu, jei prigirsiu begelbėdamas praeivį, įpuolusį upėn, negu kad aš besiziurėčiau į jį skęstantį?

„Ar gal dėlto, kad tai toksai mano išauklėjimas? Dėlto, kad mano motina išmokino mane doros? Ar man reikia tad eiti ir klausti bažnyčioje, garbinti karalienę, nusilenkti prieš teisėją, kuris, žinau, yra niekšas, vien dėlto, kad mūsų motinos, mūsų gerosios motinos primokino mus tokią baisybę nesuomonių?

„Aš esu prietaringas – kaip ir kiekvienas kitas. Aš rupinsiuosi nusikratyti nuo prietarų! Net jei nedorumas būtų nesmagus, aš visgi priversiu save būti nedoru, teip lygiai, kaip mažas budamas aš priverčiau save nebijoti tamsos, kapinių, šmėklų ir numirėlių – kurių visų aš buvau išmokintas bijotis.

„Aš busiu nedoras, kad ištraukti ginklą piktam sunaudojamą tikėjimo; aš tą padarysiu net jei tik dėl protestavimo prieš veidmainybę, užkraunamą ant mūsų vardan žodžio, kuriam vardas dora yra duota!“

Šiteipos samprotavo Rusijos jaunimas, beatsiskirdamas nuo senojo svieto prietarų ir išpliekdamas šitą papartį nihilistiškos, ar geriaus anarchistiškos filozofijos: Nelenkti kelių prieš jokią valdžią, kaip ji guodjama nebutų, nepriimti jokio principo, kuris nėra išvedamas proto.

Ar reikia mums pasakoti, kad po sumetimui į išmatų gurbą mokinimo savo tėvų ir sudeginimui visokių taislių dorumo nihilistiškasis jaunimas užmezgė savo tarpe žiedą doros papročių nesulyginamai geresnį už tą, kurį jų tėvai auklėjo po užžiura „Evangelijos“, „Saužinės“, „Kategoriškojo paliepimo“, ar „Aiškaus Išnašumo“ utilitarijonų. Bet pirma atsakymo klausimo, „Kam aš turiu būti doru?“ pažiūrėkime ar klausimas gerai yra pastatytas, išanalizuokime motyvus žmogaus veiksmo.

SKYRIUS II

Kuomet mūsų proseniai norėdavo išaiškinti, kas vertė žmones daryti teip ar kitaip, tai jie darydavo tą labai prastu būdu. Iki pačių šių dienų galima matyti tulus katalikiškus paveikslus, suteikiančius šitą išaiškinimą. Žmogus eina savo keliu ir, nei kiek nežinodamas apie tai, nešasi velnią ant savo kairiojo peties ir angelą ant dešiniojo. Ir jeigu angelas, patraukia jį savo pusėn ir žmogus pasilieka doru, tai trys kiti angelai paima jį ir nuneša į dangų. Šiteipos viskas yra išaiškinama kuopuikiausiai.

Senos rusų auklės, pilnos šitokios pažinties, patars jums niekuomet neguldyti kudikio, neatsegus apikaklės jo marškinėlių. Šilta vieta po kaklu reikia palikti plika, kur angelas sargas galėtų prisiglausti. Jei ne, tai velnias trikdys kudikį net jam bemiegant.

Šitie besuomoningi supratimai nyksta. Bet, nors seni žodžiai dingsta, dugninė mąstis pasilieka ta pati.

Gerai išauginti žmonės netiki į velnią; bet jų nuomonės nėra išmintingesnės už nuomonės mūsų auklių, jie tik paslepia velnią ir angelą pedantiškais žodžiais po vardu filozofijos. Jie nesako dabar „velnias“, tik „kunas“ arba „pageidimai“. „Angelas“ pakeista žodžiais „saužinė“ arba „siela“, „atsispindimu mąsties dieviškojo sutvertojo“, arba anot Laisvų Maliorių, „Didžiojo Architekto“. Bet veiksmas žmogaus vis yra statomas kaip išieiga kovos tarp dviejų priešingų gaivalų. Ir žmogus visuomet skaitosi doru ant tiek, ant kiek vienas iš šių dviejų gaivalų – siela ar saužinė – pergali kitą – kuną ar pageidimus.

Lengva yra suprasti nusistebėjimą mūsų prosenių, kuomet anglų filozofai ir vėliau enciklopedininkai pradėjo tvirtinti, priešingai šitoms primityviškoms nuomonėms, kad velnias ir angelas neturi nieko bendro su žmogaus pasielgimais, bet kad visi žmogaus darbai, geri ar blogi, naudingi ar kenkianti paeina iš vienos priežasties: mėgimo smagumo.

Visa tikėjimiškoji brolija ir visų labiausiai, skaitlingosios sektos farizėjų šaukė „Tai pasileidimas“. Jie apipylė protuolius išniekinimais, jie ekskomunikavo juos. Vėliaus gi, bėgyje šito šimtmečio (19-to) kaip šitos pačios pažvalgos vėl buvo atnaujinta Benthamo, Jono Stuarto Mill'o, Černiševskio ir daugelio kitų ir kaip šitie protuoliai pradėjo tvirtinti ir prirodinėti, jog Egoizmas, arba mėgimas smagumo yra tikrąją priežastį visų mūsų darbų, tai piktžodžiavimai pasidvigubino. Knygos buvo nusmerкта suokalbiu tylėjimo; į rašėjus buvo žiurima kaip į pusgalvius.

Ir bet kas gali teisingesnio buti, jei ne jų tvirtinimas?

Štai ve žmogus, kuris išplėšia paskutinį kąsnį duonos vaikui. Kiekvienas sutiks su tuo, kad jis yra bausis egoistas, kad jis žiuri vien savo paties gerovės.

O štai ve yra kitas žmogus, kurį kiekvienas sutiks pripažinti doru. Jis dalinasi paskutiniu duonos kąsniu su alkanu ir nusisiaučia savo drabužius, kad apdengti nuogą. Ir dorininkai, prikibę prie savo tikėjimiško žargonu, pasiskubina pasakyti, kad šitas žmogus neša meilę artimo iki taškui išsižadėjimo savęs, kad jis klausu visai kitokios užgaidos negu egoistas. O bet, truputį pagalvojus,

męs išvysime, kad priežastys jų yra tos pačios, nors veiksmai jų sulyg išėigos žmonijai, yra skirti. Tai yra jieškojimas smagumo. Jei žmogus, kuris atiduoda savo paskutinius marškinius, neturėtų tame smagumo, tai jis to nedarytų. Jei jis rastų smagumą atėmimo duonos kudikiui, tai jis darytų tą; bet tas yra jam nemalonu, jis atranda smagumą davime ir jisai duoda. Jei nebutų neparankumo dėlei pasidarančios maišaties vartojant naujoje prasmėje žodžius, kurie turi pripažintą prasmę, tai galima būtų pasakyti abiejose dėstyse, kad žmonės veikė po įspūdžiu savo egoizmo. Kaikurie yra tikrai teip pasakę, norėdami suteikti išnašumą maščiai ir tikrumą nuomonei, paduodami ją pavidale, kuris įsimuša į vaizdą ir tuo patim laiku sunaikina mytą, tvirtinantį, buk šitie du veiksmai turi dvi priežasti. Jie turi tą pačią priežastį jieškojimą smagumo, arba vengimą skausmo, kas pareina ant to paties.

Paimkime, pavyzdžiui, aršiausią niekšą, k. v. Thiers'as kuris išnovija 35.000 paryžiečių, arba žmogžudys, kuris išpiauja visą šeimyną, idant galėtų voliotis ištvirkime. Jie daro tą, kadangi ant valandos troškimas garbės ar įgijimo pinigų jų protuose paima viršų ant kito noro, tojo kito troškimo. Jie veikia kuone automatiškai užganėdinimui knietulio savo priegimties. Arba vėl, apleidus stipresnes užgaidas, paimkime palaikį žmogų, kuris apgaudinėja savo draugus, kuris meluoja ant kiekvieno žingsnio, kad iš kurio išgriebti kainą stiklo alaus vien dėl meilės pasigirti ar dėl gudrumo. Paimkime bile vieną niekšą. Jis teipgi klauso tik įspūdžio; jis jieško užganėdinimo knietulio, arba stengiasi išvengti to, kas jam duotų nesmagumą.

Męs beveik gėdijamėsi prilyginti tokius netikusius niekšus prie to, kuris pašvenčia visą savo gyvastį išliuosavimui prispaustųjų, ir, kaip rusiškasis nihilistas, eina ant kartuvių; toksai didelis skirtumas žmonijai pasekmių šitų dviejų gyvenimų; tiek daug męs jaučiamėsi patraukiamais vieno ir atstumiamais kitų.

Ir bet, pašnekėtumėte su tokiu kankiniu, su moterim, besirengiančia eiti prie pakorimo; net besiantindama prie kartuvių ji pasakytų jums, kad ji nemainytų nė savo gyvenimo – laukinio žvėries, medžiojamo caro šunų, nė savo myrio ant gyvasties palaikio niekšio, kuris gyvena grašiais suvogtais nuo darbo žmonių. Savo gyvenime, savo kovoje su baisiaja galybe ji randa sau didžiausią smagumą. Be kovos viskas, visi mažieji buržuazo džiaugsmas ir menkos jo kliutys yra, jai tarytum, toki niekingi, toki alsinanti, toki apgailėtini! „Tu negyveni, tik rusi“, ji pasakytų; „aš gyvenau“.

Męs, žinoma, kalbame apie valios, sužinybės veiksmus žmonių, apleisdami tuo tarpu tą, ką męs turime pasakyti apie begalę besužinių, tiesiog mechaniškų veiksmų, kurie apima tokią didelę dalį mūsų gyvenimo. Taigi, žmogus savo liuosais, sužiningais veiksmais visuomet jieško to, kas jam duotų smagumą.

Vienas žmogus pasigeria ir kasdien eina žemyn į padėjimą gyvulio dėlto, kad jis gėrale jieško sujudinimo nervų, kurio negali gauti nuo savo nervų taisliaus. Kitas nepasigeria; jis negeria svaigalų, nors juose rastų smagumą, nes jis nori laikyti šviežiumą savo minčių ir pilnumą savo jiegu, idant jis galėtų paragauti kitų smagumų, kurie jam geriau patinka, kaip gėralas. Bet kaip jisai elgiasi jei ne kaip teisėjas gero gyvenimo, kuris dirstelėjęs į surašą puikių pietų, atmeta vieną valgį, kurį jis mėgsta gana gerai, kad prisikimšti kitu, kurį jis mėgsta geriau?

Ką žmogus nedarytų, jis vis jieško smagumo, ar vengia skausmo.

Jei moteris, atitraukdama nuo savęs paskutinį šmotelį duonos, atiduoda jį pirmutiniam atėjusiam, jei ji nusivelka savo menkus skarmalus, kad apdengti jais kitą moterį, kuri yra sušalusi, kuomet ji pati drebia ant laivo denio, tai ji daro tą dėlto, kad ji kentėtų be galo daugiau, matydama žmogų alkana, ar žmoną šalančią, negu kad ji pati dreba ar alksta, ji išvengia skausmo, kurio didumą tik tie tepažysta, kurie jį jautė.

Kuomet australietis, privedamas Guyau'jo, nyksta dėl minties, jog jis dar neatkeršijo mirties savo giminaičio; kuomet jis liesta ir blykšta, darosi auka sužinybės savo bailumo ir nepagryžta prie gyvenimo, kol nenuveikia darbo keršto, tai jis atlieka veiksmą, kartais didvyrišką, idant atsiliuosuoti nuo jausmo, apsėdusio jį, idant atgauti tą vidurinį ramumą, kuris yra didžiausiu smagumu.

Kuomet ruja beždžionių pamato vieną savo narių puolant pašautą medėjo ir ateina apgulti jo šėtrą ir reikalauti kuno, nežiurėdamos į grumojantį šautuvą; kuomet ant galo vyriausia rujoje eina tiesiog vidun, pirma grumojama medėjui, paskui meldžia jo ir ant galo, raudomis priverčia atiduoti lavoną, kuri dejuodama ruja nusineša į girią, tai šitos beždžionės klauso jausmo užuojautos labiau, negu visų apsiskaitymų ypatingo atsargumo. Šitas jausmas pas jas pereina visus kitus. Pati gyvastis netenka savo patraukimo joms, kuomet jos nėra tikros, ar jos gali sugrąžinti gyvastį savo draugui ar ne. Šitas jausmas darosi tokiu sunkiu, kad nelaimingi gyvunai daro viską nuraminimui jo.

Kuomet skruzdės tukstančiais puolasi į liepsnas degančio skruzdyno, kuri tas netikęs gyvulys, žmogus, uždegė, ir žusta šimtais begelbėdamos savo kiaušinėlius, tai jos vėl klauso knietimo gelbėti savo vaikus. Jos pašvenčia viską, kad išnešti kiaušinius, kuriuos jos auklėjo su didesniu stropumu negu daugumas moterų parodo jį savo vaikams.

Ant galo, kuomet infuzorija šalinasi per daug stipraus spindulio karščio ir eina jį ieškoti šiltojo spindulio, arba kuomet augalas kreipia savo žiedus link saulės, arba užvožia savo lapus nakčiai ateinant, tai jie taip gi klauso reikalo vengti skausmo ar jį ieškoti smagumo, lygiai taip pat kaip skruzdė, beždžionė, australietis ir kankinys krikščionis ar anarchistas.

Jieškoti smagumo, vengti skausmo, yra abelnas ruožas veiksmo (kiti pasakytų, įstatymas) organiškojo svieto.

Be jieškojimo smagumo gyvenimas pats būtų negalimas. Organizmas išsidėstyto, gyvastis pasiliauto.

Tokiu būdu koki veiksmas ir pakraipa pasielgimo žmogaus nebutų, visa ką jis daro, daro klausydamas knietimo savo priegimties. Atkariausieji darbai, nemažiau už tuos, kurie yra abejotais ar patraukiamiausiai, visi lygiai yra pakuždami butinumo ypatos, kuri juos daro. Lai ji sau veikia kaip ji nori, vis ji veikia dėlto, jog randa smagumą tame, ar vengia, ar mano, jog vengia skausmo.

Čion mes turime gerai prirodytą buitį.

Čion mes turime esmenį taip vadinamos egoistiškosios teorijos.

Labai gerai, ar mums nors kiek geriau pasiekus šitą abelną išvedimą?

Teip, žinoma geriau. Męs iškvojome teisybę, kuri sunaikino prietarą, esantį ant dugno visu prietarų. Visa materijališkoji filozofija savo atnašoje prie žmogaus yra liečiama šituo išvadu. Bet ar iš to išeina, kad visi veiksmai žmogaus yra abejutais, kaip tuli pasiskubino išvesti? Šitą męs ve turime pamatyti dabar.

SKYRIUS III

Męs matėme, kad žmonių pasielgimai (jų liuosos valios ir sužiningi pasielgimai, kadangi vėliaus kalbėsime apie besužiningus papročius) visi turi tą pačią pradžią. Tie, ką yra vadinami dorais ir tie ką skaitosi piktais, dideli pasišventimai ir biaurios niekšystės, darbai, kurie patraukia ir darbai, kurie atstumia, visi paeina iš to paties šaltinio. Visi jie yra pildomi pakakinimui kokio nors reikalo ypatingos priegimties. Visų jų yra tikslu jieškojimas smagumo ir noras išvengti skausmo.

Męs matėme šitą pereitame skyriuje, kuris yra tik labai suglausta sutrauka daugybės buičių, kurias galima būtų privesti patvirtinimui šitos pažvalgos.

Yra lengva suprasti, kaip šitas išaiškinimas verčia suukti tuos, kurie vis laikosi tikėjimiškų principų. Jis nepalieka vietos viršgamtiskam; jis sunaikina suoprotį nemarybės sielos. Jei žmogus veikia tik dėlei klausymo reikalų savo prigimties, jei jis, taip sakant, yra tik „sužiningu automatu“, tai kas dedasi su nemaria siela? Kas su nemarybe, taja paskutine prieglauda tų, kurie pažino permažai smagumų ir perdaug kančių ir kurie sapnavo surasti kokį nors atlyginimą aname sviete?

Yra lengva suprasti, kaip žmonės, išaugę prietaruose ir tik su menku užtikėjimu mokslui, kuris taip tankiai apgavo juos, žmonės, kurie yra vedami greičiau pajautimų, kaip mąsties, atmeta išaiškinimą, atimantį jiems paskutinę viltį.

Bet ką mes turime pasakyti apie tuos revoliucionierius, kurie nuo pereito (18-to) šimtmečio iki mūsų dienų, kiekvieną kartą kaip išgirsta pirmą sykį gamtišką aiškinimą žmogaus pasielgimų (egoistišką teoriją, kitaip sakant), paskubina padaryti tą patį išvedimą, ką ir jaunas nihilistas, apie kurį minėjome ir karštai suukti: „Šalin su dora!“

Ką mes turime pasakyti apie tuos, kurie pertikrinti, jog žmogus veikia vienaip ar kitaip tik atsiliepdamas reikalams savo prigimties, pasiskubina išvesti, jog visi jo pasielgimai yra be skirtumo; jog nėra terp jų ne gero, ne blogo, jog išgelbėti skęstantį žmogų, išstatant ant pavojaus savo paties gyvastį ir paskandinti žmogų dėlei jo laikrodėlio yra du darbai lygaus gerumo; jog kankinys mirštantis ant kartuvių po darbų už laisvę žmonijos ir palaikis niekšas, vogęs nuo savo sėbrų yra lygus vertumo, kadangi abu jieškojo smagumo sau.

Jei jie pridėtų dar, kad nėra nė gerų ne blogų kvapų; nė rožių kvapsties nė dyveldrekio smarvės, nes abi yra tik judėjimu molekulių; kad negali būti gero ar blogo skonio, nes chininos kartis ir gujavos saldis yra teipgi ne kuo kitu, kaip molekuliškais judėjimais; kad nėra nė kuno grožybės nė kuno biauybės, nė išminties, nė kvailybės, kadangi gražybė ir biauzybė, išmintis ir kvailybė yra vėl tik išeiga chemiško ir fiziško judėjimo, veikiančio celėse organizmo; jei jie pridėtų šitą, tai mes galėtume pasakyti, kad jie iš proto eina, bet turi bent patrakėlio logiką.

Bet kadangi jie šito nesako, tai ką mes turime išvesti?

Mūsų atsakymas prastas. Mandeville, kuris samprotavo šiteipos 1724 m. savo veikale „Pasakos apie Bites“, rusiškiejie nihilistai 1860–70 m. ir tuli Paryžiaus anarchistai mūsų dienų samprotauja šiteip, nes visi besužiningai tvirtai laikosi prietarų purvyno, prietarų jų krikščioniško auklėjimo.

Nors bedieviškiausiai, nors materiališkiausiai, nors anarchistiškiausiai jie save laikytų, jie samprotauja lygai taip pat, kaip samprotavo Tėvai Bažnyčios, ar įsteigėjai buddizmo.

Šitas lygiai yra tuo patim, ką anie vertieji tėvai sakydavo: „Veiksmas bus geras, jei jis atstovės sielos pergalę kuno; jis bus blogas jei kunas pergalės sielą; jei nėra vienas, ne kitas, tai bus abejutas. Tikrai iš šito galime spręsti, ar veiksmas yra geras, ar blogas.“ Ir mūsų jaunieji draugai pagal krikščioniškuosius ir buddistiškuosius tėvus sako: „Tikrai iš šito galima spręsti, ar veiksmas yra geras, ar blogas“.

Bažnyčios Tėvai sakydavo: „Žiūrėk į gyvulius; jie neturi nemiršamos sielos; jų veiksmai yra pildomi vien užganėdinimui reikalų jų prigimties; dėlto ve negali būti nė gerų, ne blogų veikslių pas gyvulius; visi jie yra be skirtumo; ir dėlto ve gyvuliams nėra nė dangaus, ne pragaro, nė atlyginimo, nė bausmės.“ Ir mūsų jaunieji draugai pagauna žodžius šv. Augustino ir Kakiemunio ir sako: „Žmogus yra tik gyvulys, jo veiksmai yra pildoma tik atsiliepiant reikalams jo prigimties; dėl šito ve negali būti nė gerų, nė blogų veikslių pas žmones. Visi veiksmai yra be skirtumo.“

Tai vis šitas užkeiktas suoprotis baudos ir bausmių, kuris stojasi skersas protui; tai vis šitie besuomoniški palaikai tikėjimiško mokymo, mokinančio, kad veiksmas yra geras, jei jis paeina nuo viršgamtiško įkvėpimo ir nėjokis, jei viršgamtiškos paeigos truksta. Tai yra vis ta pati sena suoprotis net pas tuos, kurie juokiasi iš jos garsiausiai; angelas po dešinei, o velnias po kairei. „Nuvaryk šalin angelą ir velnią ir aš negalėsiu pasakyti, ar toks ir toks veiksmas yra geras ar blogas, nes aš nežinau jokio kito budo sprendimo“.

Žmogus amžinai yra su savo velniu ir su savo angelu ir viso materialistiškojo laisto neužtenka, kad juos paslėpti. Ir kas aršiausia, valdininkas amžinai yra su juo teipgi, su savo plakimu vienam ir civiliškais atlyginimais kitam, ir net principų anarchizmo neužtenka, kad išrauti suoprotį baudos ir atlyginimo.

Taigi, męs nenorime nė kunigo, ne valdininko. Ir męs stačiai sakome: Ar dyveldrekis smirda? Ar gyvatė mane kanda? Ar melagis mane apgauna? Ir augalas, ir šliaužys ir žmogus klauso reikalavimų savo prigimties? Teip! Gerai, aš, iš savo puses, teipgi klausau reikalo mano prigimties neapkęsdamas augalą, kuris smirda, šliaužį, kuris užmuša savo nuodais, ir žmogų, kuris dar nuodingesnis yra ir už aną šliaužį. Ir aš elgsiuosi, nesiklausdamaspatarimo ne velnio, kurio aš neturėjau laimės pažinti, ne valdininko, kurio aš nekenčiu labiau už gyvatę. Aš ir visi tie, kurie sutinka su mano priešingais jausmais, teipgi klausome reikalų mūsų prigimties. Ir mums reikia pamatyti, kuris iš dviejų turi priežastį ir todėl galybę savo pusėje.

Šitą męs žadame pamatyti ir šituo patim tyrinėjimu surasti, kad, jei šventas Augustinas neturėjo kito budo atskirti gerą nuo blogo, tai gyvūnų svietas turi kitą, kuris yra dar patogesnis. Gyvūnų svietas abelnai, nuo vabalų iki žmogaus, žino labai gerai, kas yra geras ir kas yra blogas, nesiklausdamas biblijos ar filozofijos. Ir jei tas yra teip, tai priežastis yra reikaluose jų prigimties; išlaikyme veislės ir todėl kuodidžiausioje apštyje laimės kiekvienai ypatai.

SKYRIUS IV

Maižiškiesiems, buddistiškiesiems, krikščioniškiesiems ir mahometoniškiesiems teologai kreipėsi prie dieviško įkvėpimo atskyrimui gero nuo blogo. Jie mate, kad žmogus, ar jis laukinis ar civilizuotas, neapšviestas ar mokintas, ištvirkęs ar malonus ir teisingas, visuomet žino, ar jis elgiasi gerai ar blogai, ypatingai visuomet žino, jei jis elgiasi blogai; o kadangi jie nesurado išaiškinimo šitai abelnai buičiai, tai jie priskaitė ją dieviškam įkvėpimui. Metafiziškiesiems filozofai, iš jų pusės, pasakodavo mums apie sužiningą, mystiškąją „liepimą“ ir galų gale neatmainė nieko kito, tik žodžius.

Bet nė vieni, nė kiti nežinojo kuomet paskaityti labai prastą, bet itin čiupnią buitį, jog gyvuliai gyvena draugijose ir teipgi gali atskirti gerą nuo blogo teip lygiai, kaip ir žmogus. Priegtam jų supratimai gero ir blogo yra tokio paties budo, kaip ir supratimai žmogaus. Pas geriausiai išsivysčiusius atstovus kiekvienos atskiros klijos: žuvis, vabzdžius, paukščius, pienžindžius, jie yra net tolygus.

Galvotojai XVIII šimtmečio pastebėjo šitą, bet vėl likosi užmiršta ir dabar mums parsieina išvesti į eikštę pilną prasmę buities.

Forel'is, tasai nesulyginamas tēmytojas skruzdžių parodė daugybę pastebėjimų ir buičių, kad, kuomet skruzdė su gerai prisotintu medumi gužiu susitinka kitas skruzdės su tuščiais pilvais, tai jos tuojaus paprašo pas ją maisto. Ir pas šituos mažus vabzdžius priederme yra sočiosios skruzdės atryti medų, idant josios alkanieji draugai galėtų teipgi pasisotinti. Paklausk skruzdžių, ar butų teisinga atsakyti maistą kitoms skruzdėms to paties skruzdyno, turint savo pilną dalį. Jos atsakis pasielgimais neduodančiais apsirikti, kad tai butų baisiai neteisinga. Taigi saumyliška skruzdė aštriau butų paimta nagan negu nevidonai kitų veislių. Jei tokis dalykas atsitiktų laike kovos tarp dviejų įvairių veislių, tai skruzdės sustotų bekovoję ir pultųsį ant savo saumyliškojo bendro. Šitas dalykas yra prirodytu tardymais, kurie prašalina visokią abejonę.

Arba vėl, paklauskite žvirblių, gyvenančių jūsų darže, ar tai butų teisinga neduoti visai draugovėlei, kuomet keliatas trupinių yra išmetama, idant visi galėtų sueiti ir pasidalyti maistu. Paklauskite jų, ar tas patvorinis žvirblis pasielgė teisingai, pasivogdamas iš savo kaimyno lizdo tuos šiaudus, kuriuos ans surinko, šiaudus, kurių vagis tingėjo eiti rinkti pats. Žvirbliai atsakis, kad jis yra labai neteisingas, lėkdami prie vagilio ir pešdami jį.

Arba paklauskite kalninių pelių, ar yra teisinga neleisti prie savo požeminio sandelio kitų pelių tos pačios naujokijos. Jos atsakis, kad tai yra labai neteisinga, bardamosi visaip su šykštuole.

Galiaus, paklauskite primityviško žmogaus, Čiukči, pavyzdžiui, ar yra teisinga paimti maistą iš šėtros nario padermės jo nebuvime. Jis atsakys kad, jei žmogus gali gauti sau maistą pats, tai yra labai neteisinga. Kitą vertus, jei jis yra silpnas arba trukume, tai jis gali imti maistą ten, kur jis jį randa; bet tokiame atsitikime jis padaris gerai palikdamas savo kepurę ar savo peilį, ar net galiuką sumazgyto šniurelio, idant išėjęs medėjas galėtų žinoti, jog draugas buvo ten, o ne vagis. Šitoksai prasergejimas išgelbės jį nuo rupesties, padaromos galima artimybė plėšikų arti jo šėtros.

Tukstančius panašių šitiems atsitikimų galima surinkti; visą knygą galima parašyti, parodymui to, kaip panašus supratimai yra gero ir blogo pas žmones ir kitus gyvulius.

Skruzdė, paukštis, kalninė pelė, laukinis Čiukči neskaitė nė Kanto, nė Bažnyčios Tėvų ar net Maižio. O bet visi turi tą patį suoprotį gero ir blogo. Ir jei jūs pagalvosite valandėlę apie tai, kas guli po apačia šito suopročio, tai išvysite tuojaus, kad geru skaitoma yra pas skruzdes, kalnines peles ir krikščioniškus ar ateistiškus dorininkus tas, kas yra naudinga išlaikymui veislės ir kad blogu skaitosi tas, kas kenkia išlaikymui veislės. Ne ypatai, kaip Bentham ir Mill sako, bet teisinga ir gera visai veislei.

Tokiu budu suoprotis gero ir blogo neturi nieko bendro su tikėjimu ar mystiškąja sanžine; tai yra prigimtas reikalas gyvunų veislės. Ir kuomet įsteigėjai tikėjimų, filozofai ir dorininkai pasakoja mums apie dieviškąsias butybes, tai jie tik peržiedžia tą, ką kiekviena skruzdė, kiekvienas žvirblis pildo savo mažoje draugijoje.

Ar tas naudinga draugijai? Tąsyk yra geras. Ar tas kenkia? Tąsyk blogas.

Šitas suoprotis labai galima suglausti pas žemesniuosius gyvunus ir galima išskėsti pas toliau nužengusius gyvunus; bet jo branduolys visuomet pasilieka tas pats.

Pas skruzdes jis nepasiekia anapus skruzdyno. Visi draugiški papročiai, visos taisyklės gero pasielgimo taikoma tik prie pavienių to vieno skruzdyno, o ne kitų. Vienas skruzdynas neskaitis kito priklausančiu prie tos pačios šeimynos; jei bent tik tuluose išimtiniuose atsitikimuose, kaip ve bendra nelaimė ištikusi abudu. Teipo jau žvirbliai Liuksenburgo Daržuose Paryžiuje, nors jie bendrai gelbės vienas kitą vaizdžiu budu, mirtinai kovos su kitu žvirbliu iš Monge pliaciaus, kuris išdrystų atlėkti į Liuksenburgą. Ir čiukčiai žiurės į čiukči kitos padermės kaipo į ypata, prie kurios papročiai jų padermės nepriklauso. Yra leista net parduoti jam, o parduoti yra tai visuomet pirkiką maž-daug apiplėšti; pirkikas ar pardavikas, vienas ar antras visuomet buva „parduotas“. Čiukči manytų, kad tai yra prasižengimas parduoti nariams savo padermės; jiems jis duoda be jokio apskaitymo. Ir civilizuotasis žmogus, kaip jis ant galo supras savo prietikus su prasčiausiais papuasais, ankštus prietikus, nors nepermanomus iš pirmos pažiuros, tai jis pratęs savo principus sanlydumo į visą žmonijos veislę ir net į visus gyvulius.

Suoprotis didinasi, bet jo pagrindas liekasi tas pats.

Antrą vertus, supratimas gero ir blogo skiriasi pagal laipsnį omes ar įgytos pažinties. Nėra nieko nesimainančio tame.

Primityviškasis žmogus galėjo manyti esant labai geru, vadinasi, naudingu veislei suvalgyti savo pasenusius tėvus, kuomet jie stojasi sunkenybe draugijai – labai didelė sunkenybe. Jis teipgi galėjo manyti esant teisingu, vadinasi, naudingu anai visuomenei nugalabinti savo naujai gimusius kudikius ir palaikyti tik du ar tris kiekvienoje šeimynoje, idant motina galėtų žindyti juos iki trijų metų amžiaus ir apteikti juos gausiau savo malonėmis.

Mūsų dienose supročiai atsimainė, bet budai užsilaikymo teipgi nėra tokiais, koki buvo Akmens Gdynėje. Civilizuotasis žmogus nėra padėjime laukinės šeimos, kuri tarp dviejų blogų turi pasirinkti, arba pasenusius tėvus suvalgyti, arba visiems negauti kiek reikia maisto ir neužilgio išvysti save neįstengiančiais maityti nė pasenusių tėvų, nė jaunų vaikų. Mēs turime persikelti į anas gadyne, kurias su vargu galime priminti sau, kol mēs galėsime suprasti, kad apistovose tuomet esančiose, pusiau laukinis žmogus galėjo protauti gana teisingai. Ištikro, ar mēs nematome Oceanijos žmones esant auka šiaurinio skorbuto, kaip misijonieriai atgrasino juos valgyti savo pasenusius šeimyniškius ir savo nevidonus? Miklucho-Maclay yra pasakęs tą, o jo pastebėjimai yra žinomi kaipo užtikimi.

Manymo budai gali mainytis. Laikymas to, kas yra naudinga ar kenkiančiu, gali mainytis, bet pagrindas liekasi tas pats. Ir jei mēs norėtume sudėti visą filozofiją gyvulių karalijos į vieną sakymą, tai pasirodytų, jog skruzdės, paukščiai, kalninės pelės ir žmonės sutinka ant vieno dalyko.

– Krikščionys*) sakė: „Nedaryk to kitiems, ko nenorėtum, kad kiti darytų tau“. Ir dar pridurdavo: „Nes busi nusiūstas į pragarą“.

Dorybė, paaiškėjanti iš tėmijimo visos gyvulių karalijos, toli pereina šitą ir gali buti pasakyta žodžiais: „Daryk tą kitiems, ko norėtum, kad kiti darytų tau tolygiose aplinkybėse“.

Ir prisiduria: „Minėk, kad tai yra tik patarimas; bet šitas patarimas yra vaisiumi ilgo prityrimo gyvulių draugijoje. Ir tarp didelės, minios draugijinių gyvulių, drauge su žmogumi, jis likosi paprotiniu veiksmu sulyg šito principo. Ištikro, be šito, jokia draugija negalėtų užsilaikyti, jokia veislė negalėtų pergalėti gamtiškųjų kliaučių, prieš kurias ji turi statytis.“

Ar tai ištikro šitas prastasis principas, kuris paaiškėjo iš tėmijimo draugijinių gyvulių ir žmonių draugijų? Ar jis yra pritaikomas? Ir kaip šitas principas pereina į paprotį ir vienval vystosi? Šitą mēs dabar žadame pamatyti.

---

*) Pasakydami negatyviškoje formoje pozityvišką prisakymą, savo mokytojo: „Ko nori kad žmonės darytų tau, daryk tą patį jiems. – Mat. VII. – 12.

SKYRIUS V

Suoprotis gero ir blogo yra pačioje žmonijoje. Žmogus, kokį laipsnį protiško išsivystymo nebutų pasiekęs, kaip jo supratimai nebutų aptemdinti prietarais ar ypatingais reikalais, jis skaito abelnai geru tą, kas yra naudinga draugijai, kurioje jis gyvena ir blogu tą, kas kenkia jai.

Bet iš kur ateina šitas supratimas, tankiai teip nereiškus, kad su vargu gali atskirti jį nuo pajautimo? Milijonų milijonai yra žmogiškų esybių, kurios niekuomet negalvojo apie žmonių veislę. Jie daugiausiai ką žino, tai savo kilmę ar šeimyną, retai tautą, o dar rečiau žmoniją, kaip gi tas yra, kad jie skaito geru tą, kas yra naudinga žmonių veislei, arba net įgyja jausmą vienlydumo su savo kilme nežiurint į visus jų siaurus, saumyliškus reikalus?

Šita butis visuose laikuose užėmė labai galvotojus ir dar tebeužima juos lygšiol. Nepereina metai, kaip visa knygija tampa prirašyta apie šitą dalyką. Męs savu žaru duosime savo pažvalgą į šitą dalyką; bet praeidami pastebėsime, kad, nors aiškinimas dalyko gali skirtis, vienok dalykas pats liekasi nė maž neužginčijamas; ir lai sau buva mūsų aiškinimas netikras, lai jis buva nepilnas, dalykas su savo pasekmėmis žmonijai vis liksis. Męs galime neišaiškinti pilnai pradžios planetų, besisukančių aplinkui saulę, bet planetos vistiek sukasi ir viena jų neša mus su savim į erdmę.

Męs jau kalbėjome apie tikejimišką aiškinimą. Jei žmogus atskiria gerą nuo blogo, sako teologai, tai Dievas jam yra įkvėpęs šitą suoprotį. Naudingumo ar kenksmingumo ne jam leista jieškoti; jis turi vien klausyti prisakymų savo sutvertojo. Męs neapsistosime ant šito aiškinimo, vaisiaus nežinybės ir baimių laukinio. Męs eisime toliau.

Kiti (pav. Hobbs) bandė išaiškinti tą dalyką įstatymu. Esą turėjo buti įstatymas, kuris išauklėjo pas žmogų pajautimą teisingumo ir neteisingumo, gero ir blogo. Mūsų skaitytojai gali spręsti apie šitą aiškinimą patys. Jie žino, kad įstatymas tik sunaudojo draugijinius jausmus žmogaus, kad įspriauti tarp doriškų įstatymų, kuriuos jis priima, visokius įsakymus, naudingus išnaudojančiai mažuomenei, kurios jo prigimtis atsisako klausyti. Įstatymas iškreipė pajautimą teisingumo, vietoje jo auklėjimo. Todėl vėl eikime toliau.

Neapsistokime nė ant aiškinimo utilitarijonų. Jie sako, jog žmogus veikia doriškai savo paties naudai, pamiršdami apie jo jausmą vienlydumo su visa veisle, kuris yra, nežiurint į tai kokia jo pradžia butų. Šiek–tiek teisybės yra utilitarijonų aiškinime. Bet tai nevisa teisybė. Todėl eikime toliau.

Čia vėl galvotojams XVIII šimtmečio męs kalti įspėjimą, iš dalies bent, pradžios doriško pajautimo.

Paimkime veikale*), paliktame dulyti tyloje tikejimiškų prietarų ir net mažai težinomame prieštikėjimiškiems galvotojams, Adomas Smith'as uždėjo savo pirštą ant tikros pradžios doriško pajautimo. Jis nejieškojo jo mystiškuose tikejimiškuose jausmuose; jis randa jį tiesiog jausme

---

*) The Theory of Moral sentiment, v. „Works and Life of Adams Smith“, Tom. 4 ir 5.

užuojautos.

Jūs pamatote vyrą mušantį vaiką. Jūs žinote, kad mušamas vaikas kenčia. Jusų vaizda verčia jus kęsti skausmą duodamą vaikui; o gal jo ašaros, jo skausmo pilnas veidelis pasako jums. Ir, jei jūs nesate bailiais, jūs šoksitė ant nuožmuno, kuris muša jį ir atimsitė jį iš jo.

Šitas pavyzdys pats kuone išaiškina visus doriškus pajautimus. Juo jiegesnė keno vaizdą, juo geriau jis nupieš sau, ką jaučia kokia nebuk esybė, kuomet yra priversta kentėti ir juo stipresnis ir išnašesnis bus doriškas pajautimas. Juo labiau jis yra patrauktas statyti save į vietą kitos ypatos, juo labiau jis jaus skausmą užduodamą jai, įžeidimą daromą jai, neteisingumą, kurio ji yra auka, juo labiau jis yra verčiamas veikti teip, idant užbėgti skausmui, įžeidai, ar neteisingumui. Ir juo daugiau kas papranta dėlei aplinkybių, dėlei tų, kurie jį apsiaučia, ar dėl stiprumo savo paties minties ir savo paties vaizdos veikti teip, kaip mąstis ar vaizda liepia, juo labiau doriškas pajautimas augs pas jį, juo labiau jis stosis paprotiniu.

Šitą patį Adomas Smith'as išveda su gausa pavyzdžių. Jis buvo jaunas, kaip šitą knygą rašė, kuri toli pereina jo veikalą rašytą senesniame amžyje apie politiškąją ekonomiją. Laisvas nuo tikėjimiškų prietarų, jis jieškojo išaiškinimo doros fiziškoje buityje žmogaus prigimties ir dėlto ve oficiališkiejie ir neoficiališkiejie prietarai padėjo veikalą šimtmečiui į juodąjį surašą.

Adomo Smith'o vienintelė klaida buvo jo nežinojimas, kad šitas pats jausmas užuojautos jo paprotiniame laipsnyje yra teip pas gyvulius, kaip ir pas žmones.

Pažiūrėkime į populiariatorius Darwino, kurie jį atmeta su visa kuo, ko jis nėra perėmęs nuo Malthuso; jausmas sanlydumo yra svarbiausiu pobudžiu visų gyvulių, gyvenančių draugijoje. Erelys sudrasko žvirblį; vilkas praryja kalninę pelę; bet ereliai ir vilkai atnašiai gelbsti vieni kitiems medžioti, žvirbliai ir pelės susivienija terp savęs prieš žvėris ir plėšriuosius paukščius teip pasekmingai, kad tik patys nevikriausiejie pakliuva. Visose gyvulių draugijose sanlydumas yra prigimtu įstatymu toli didesnės svarbos, negu kova už buvį, kurios dorybė yra apgiedama valdančiųjų luomų kiekviename pasistengime galinčiame patarnauti mūsų apkvailinimui.

Kuomet mės tardome gyvulių svieta ir bandomė išaiškinti sau, kad kova už buvį, palaikoma kiekvienos gyvos esybės su priešingomis apystovomis ir su nevidonais, tai išvystame, jog juo daugiau principai sanlydumo ir lygybės yra išsivystę gyvulių draugijoje ir yra įaugę į jos papročius, juo daugiau progos ji turi išlikti ir garbingai išėiti pergalėtoja iš kovos su sunkenybėmis ir priešais. Juo labiau kiekvienas draugijos narys jaučia savo sanlydumą su kiekvienu kitu nariu draugijos, juo pilniau yra išsivystę pas juos šitos dvi ypatybės, kurios yra didžiausiais veiksniais visos pirmyneigos; narsa iš vienos pusės, ir laisva ypatiškoji iniciativa, iš antros. Ir antraip, juo kokia gyvulių draugija, ar mažas gyvulių burys labiau žudo šitą pajautimą sanlydumo – kas gali atsitikti dėlei išimtinės stokos arba vėl dėl išimtinio gauso – juo labiau kiti du veiksniai pirmyneigos, narsa ir ypatiškoji iniciativa, mažta; ant galo ji išnyksta ir draugija pradeda irti ir liekasi paveikiama savo priešų. Be bendro užsitikėjimo jokia kova nėra galima; nėra narsos, nėra iniciativos, nėra sanlydumo ir nėra pergalės! Apveikimas yra tikras.

Prie šito dalyko pagryšime vėliaus kuomet. Daugybe pavyzdžių mės galime prirodyti kaip svietuose gyvulių ir žmonių įstatymas bendros savyšėlpos yra įstatymu pirmineigos ir kaip bendra

savyšelpa su narsa ir ypatiška inicijativa, kuri gema iš jos, užtikrina pergalę veislės, geriausiai pataikančioms jos laikytis. Tuo tarpu užteks nurodžius į buitį. Skaitytojas galės matyti pats jos svarbą mūsų užimtam klausimui.

Dabar įsivaizdykime vėl šitą pajutimą sanlydumo, veikiantį per milijonus gadynių, kurios ėjo viena po kitai nuo pasirodymo pirmutinės gyvasties ant žemės. Įsivaizdykime kaip šitas pajautimas mažu–pamažu stojosi papročiu ir buvo perduodamas per paveldėjybę nuo prasčiausio mikroskopiško organizmo savo ainiams, vabzdžiams, paukščiams, šliaužiams pienžindžiams, žmogui ir mėš suprasime pradžia doriškojo pajautimo, kuris yra butinumu gyvunams teip lygiai, kaip maistas, ar organas gromuliojimui jo.

Šitai pradžia doriško pajautimo, neinant toli atgal ir nekalbant apie sudėtinius gyvunus, paeinančius iš burių labai prastų mažų esybių. Mėš turėjome labai trumpai išsijautoti, idant suglausti šitą platą klausimą į rybas keliato puslapių, bet užtektinai jau buvo pasakyta parodymui to, kad nėra tame nieko mystiško ar sentimentališko. Be šito sanlydumo pavieniaus su veisle gyvunų karalija niekuomet nebutų išsivysčiusi ar pasiekusi savo dabartinį tobulumą. Labiausiai prasinešusioji esybė ant žemes vis dar tebebutų viena iš tų mažų taškelių plukančių ant vandens ir su vargu įmatomų per mikroskopą. Bet ar net tokia galėtų gyvuoti? Nes argi ankstyviausieji susikuopimai pačių klėtkelių nėra pradžia draugybės kovai?

SKYRIUS VI

Tokiu budu beprietaringai tēmijant į karaliją gyvunų męs ateiname prie samprotavimo, kad, kur–tik draugija šiek–tiek gyvuoja, ten šitas principas galima rasti: Daryk kitiems tą, ko norėtum, idant kiti darytų tau panašiose apystovose.

Ir kaip męs pradedame tyrinėti arčiau evoliuciją gyvunų svieta, tai atrandame, kaip ir zoologas Kessleris ir ekonomistas Černiševskis, jog augščiau minėtas principas, išreiškiamas vienu žodžiu sanlydumas lošė neišpasakomai didesnę rolę besivystyme gyvunų karalijos, negu visoki pasisavinimai, kurie įvyko per kovą tarp pavienių igijimui ypatingų patogybių.

Yra aišku, kad žmonių veislėse dar didesnis laipsnis sanlydumo turi būti randamas. Net draugijos bezdžionių, augščiausios gyvulių palaipoje duoda veizdų pavyzdį praktiško sanlydumo, o žmogus yra nužengęs toliau toje pačioje linkmėje. Šitas, ir tik tai šitas vienas padėjo jam išlaikyti jo menkytę veislę tarp kliaučių statomų gamtos ant jo kelio ir išvystyti savo protą.

Akylas tyrinėjimas šitų primityviškųjų draugijų, vis dar tebeliekančių ant laipsnio Akmeninės Gdynės, parodo iki kokiam dideliame laipsniui nariai tos pačios bendrijos užlaiko sanlydumą savytarpėje.

Dėl šitos ve priežasties sanlydumas niekad nepasiliauja; nepasiliauja net aršiausiuose perijoduose istorijos. Net kuomet tuolaikinės apystovos valdymo, vergybė, išnaudojimas, verčia principo išsižadėti, jis vis gyvuoja giliai mintyse daugelio, pasirengusių pastatyti pasipriešinimą netikusioms įstaigoms, revoliuciją. Jei būtų kitaip, draugija žūtų.

Didelei didumai gyvulių ir žmonių šitas jausmas liekasi, ir turi liktis įgytu papročiu, principu visuomet esančiu mintyje, net kuomet jis vienval yra užginamas veiksmė.

Tai visas išsivystymas gyvunų karalijos kalba į mus. O šitas išsivystymas tęsėsi ilgai, labai ilgai; jis skaitoma šimtais milijonų metų.

Net jei męs norėtume nusikratyti jo, tai negalėtume. Lengviau būtų žmogui paprasti vaikščioti visoms keturioms, kaip nusikratyti doriškojo pajautimo. Jis yra pirmesnis gyvulių išsivystyme už stačiąją stovybą žmogaus.

Doriškas pajautimas yra mūsų prigimtas sugiebumas, teip kaip pajautimas užuodimo ar palytėjimo.

Kaslink įstatymo ir tikėjimo, kurie teipgi skelbia šitą principą, tai jie tik pasisavino jį, kad uždengti savo prekes, savo drausmes naudai pergalėtojo, išnaudotojo ir kunigo. Be šito principo sanlydumo, kurio teisingumas teip abelnai yra pripažintas, kaip jie galėtų suturėti žmonių protus?

Kiekvienas jų apsisiautęs juomi kaip ir apsiaustu; kaip ir valdžia, kuri sustiprino savo padėjimą, atsistodama kaipo apgynėja silpnų nuo stipriųjų.

Numezdama šalin įstatymą, tikėjimą ir valdžią, žmonija atgaus dorišką principą, kuris buvo paimtas nuo jos. Atgaus, kad jį kritikuoti ir gynyti nuo priemaiščių, kuriais kunigas, teisėjas ir valdovas užnuodijo jį ir tebenuodija lygšiol.

Bet užginti dorišką principą dėlto, kad bažnyčia ir įstatymas naudojo jį, būtų teip pat neišmaninga kaip ir kad sakyti, jog niekuomet nesiprausi, valgysi inkstiruotą kiaulieną ir priešinsiesi bendram valdymui žemės dėlto, kad Koranas prisako kasdien praustis, kad higienininkas Maižys užgina valgyti kiaulieną žydams arba dėlto, kad Šariatas (priedas Korano) reikalauja, idant visa žemė dirvonais gulinti per trejus metus, būtų sugražinta visuomenei.

Be šito principo daryti kitiems tą, ko nori, kad kiti darytų tau, kas yra pamatiniu principu anarchizmo, jei ne toksai pats principas kaip lygybė? Ir kaip gali kas skaityti save anarchistu, jei jis to nesilaiko?

Męs nenorime, kad mus valdytų. Ir šituo patim ar mes neapskelbiame, kad mes nenorime valdyti nė vieno? Męs nenorime būti apgaudinėjamais, mes norime, kad mums tik gryna teisybė būtų sakoma. Ir šituo patim, ar mes neapskelbiame, kad mes patys nenorime apgaudinėti nieko, kad mes prižadame visuomet sakyti teisybę, tiktai teisybę, gryną teisybę. Męs nenorime, idant mūsų darbo vaisius būtų mums pavagiamas. Ir šituo patim, ar mes neapskelbiame, kad mes guodojame vaisius kitų darbo?

Kokią mes tiesą, ištikro, turime reikalauti, idant su mumis būtų pasielgta vienaip, mums patiems besielgiant su kitais visai kitaip? Ar mes gal esame kirgizų „baltuoju kaulu“, kuris gali daryti su kitais kas jam patinka? Mūsų pajautimas lygybės šiaušiasi prieš tokį suoprotį.

Lygybė bendruose prietikiuose su sanlydumu paeinančiu iš jo yra galingiausiu gyvulių svieto jo kovoje už buvį. O lygybė yra teisingumas.

Apskelbdami save anarchistais, mes apskelbiame iš kalno, kad mes niekinsime visoki būdą pasielgimo su kitais, kurio mes nenorėtume, kad kiti jį panaudotų pasielgimui su mumis; kad mes neužkęsime nelygybės, kuri leidžia tuliems iš mūsų naudoti savo vieką, savo godumą ar savo gabumą tokiu budu, kuris nepatiktų mums šitas ypatybes vartoti priešais mus. Lygybė visuose dalykuose, esanti vienos reikšmės su teisingumu yra anarchizmu pačiuose darbuose. Te sau einie po velnių „baltasis kaulas“, kuris paima pats sau tiesą apgaudinėti kitų žmonių prastaširdybę! Męs jo negeidžiame ir, jei reikalas būtų, mes jį suvaldysime. Tai ne tik prieš nematomąją trejybę Įstatymo, Tikėjimo ir Valdžios ką mes apskelbiame karę. Pastodami anarchistais mes apšaukiame karę prieš visą vilnį apgavybės, gudrybės, išnaudojimo, ištvirkimo, ydos – žodžiu, nelygybės – kurią jie išpylė į mūsų širdis. Męs apskelbiame karę priešais būdą jų veikimo, priešais būdą jų manymo. Valdomiejie, apgaudinėjamiejie, išnaudojamiejie, ištvirkėliai pirm visa ko žeidžia mūsų pajautimą lygybės. Taigi vardan lygybės mes pasiryžome neturėti daugiau tvirkinamų, išnaudojamų, apgaudinėjamų ir valdomų vyrų ir moterų.

Bet gal kas pasakis – buvo jau kartais sakoma. – „Bet, jei jūs manote turį visuomet daryti kitiems tą, ko norėtumėte, kad kiti darytų jums, tai kokią tiesą jūs turite vartoti prievartą kokiose nebuk apystovose? Kokią tiesą jūs turite kreipti patranką į bile kokius barbariškus ar civilizuotus įsiveržėlius į jusų šalį? Kokią tiesą turite nusavibinti išnaudotoją? Kokią tiesą turite užmušti netik terioną, bet ir pačią angį?“

Kokią tiesą? Ką tu supranti šituo keistu žodžiu, perimtu nuo įstatymo? Ar nori žinoti, ar aš laikau už gerą šitą darydamas? Ar tie, kuriuos aš guodoju, manys mane darant gerai? Ar tai šitas yra ko tu klausi? Jei taip, tai atsakymas yra prastas.

Teip, ištikro! Nes męs, męs patys turėtume prašyti, kad mus užmuštų kaip piktus žvėris, jei męs įsibriautume į burmų ar zulų šalį, kurie mums jokio blogo nepadarė. Męs pasakytume savo sunui ar draugui: „Užmušk mane. jei aš kuomet imsiu dalyvumą įsiveržime!“

Teip, ištikro! Nes męs, męs patys turėtume prašyti, kad mus nusavybintų, jei męs duodami melą musų principams, grobtume turtus, pultumesi ant jų iš viršaus, kad juos panaudoti išnaudojimui kitų.

Teip, ištikro! Nes kiekvienas žmogus, turintis širdį prašytų, idant jį užmuštų, jei jis stosis nuodingu; idant peilis jam būtų įsmeigtas į širdį, kuomet jis užims vietą numesto teriono.

Devynios dešimtys devyni žmonės iš šimto, kurie turi pačias ir vaikus, bandytų nusižudyti, bijodami padaryti blogą tiems, kuriuos jie myli, jei jie jaustųsi siuntą, vadinas, žudą veikmę smegenų ant savo darbų. Kaip tik geros širdies žmogus pasijaučia save stojanties pavojingu tiems, kuriuos jis myli, tuojaus jis geidžia numirti pirma pastojimą juomi.

Sykį Irkutske du lenkai, daktaras ir fotografas buvo sukandžioti pasiutusio šunies. Fotografas išdegino savo žaizda raudonai įkaityta geležia, o daktaras tik uždėjo ėdančios medžiagos ant savo žaizdos. Jis buvo jaunas, dailus, pilnas gyvybės. Jis tik ką apleido kalėjimą, į kurį jį valdžia buvo pasmerkusi už jo pasišventimą žmonių reikalams. Stiprus mokslu ir nepaprastai sumaningas jis darė stebuklus su gydymu; ligoniai garbino jį.

Po šešių savaičių jis pastebėjo, kad sukandžiota ranka pradeda tinti. Jis, budamas daktaru, negalėjo nežinoti, ką tas reiškia; pasiutimo dukis artinosi. Jis išbėgo pas savo draugą daktarą, tokį jau ištramą kaip jis pats: „Duok strichninos! Tuojaus, meldžiu tavęs. Matai šitą ranką, ar žinai, kas tas yra? Už valandos ar už puses padukimas mane apims ir aš pulsiu kandžioti tave, ir kitus mano draugus. Negaišuok! Duok strichninos! Aš turiu numirti.“

Jau jautė save stojantis pavojingu: jis melde, kad jį nudėtų.

Draugas svarstėsi; jis norėjo pamėginti jį gydyti nuo pasiutimo. Su pagalba narsios moteriškės jis pradėjo – bet po dviejų valandų jaunasai daktaras, apsiputojęs, šoko ant jų ir bandė juos kandžioti; po to jis apsimalšino ir prašė strichninos, bet siutimas atsinaujino. Jis numirė baisiose konvulsijose.

Kiek tai panašių atsitikimų galėtume priskaičiuoti iš savo pačių patyrimo! Žmogus su širdžia greičiau velis numirti, negu stotis priežasčia blogo kitiems. Dėlto jo sanžinė verčia jį daryti gerą ir dėlto jį pagiria tie, kurie jį guodoja, kaip jis užmuša gyvatę ar tironą.

Perovskaitė ir jos draugai užmušė Rosijos carą. Ir visa žmonija, nežiurint į piktinimąsi liejimu kraujo, nežiurint į užuojautą tam, kuris davė laisvę baudžiauninkams, pripažino jiems teisybę. Kodėl? Ne dėlto, kad pasielgimas abelnai buvo pripažintas naudingu; du iš trijų ir po šiai dienai abejoja, ar tas buvo naudingas; tik dėlto, kad buvo jaučiama, jog už visą auksą sviete Perovskaitė ir jos draugai neapsiimtų būti tironais patys. Net tie, kurie nieko nežinojo apie dramą, yra tikri, kad tai nėra jokia jaunimo girpelnė, joks rumų suokalbis, joks bandymas įgyti galybę; tai buvo neapykanta tironybės net su paniekinimu savęs, net su paniekinimu mirties.

„Tie vyrai ir moterys iškovojo tiesą užmušti“, buvo sakoma, kaip ir kad apie Luizą Michel buvo sakoma, jog „ji turėjo tiesą plėšti“; arba vėl, „jie turėjo tiesą vogti“, kalbant apie tuos baugininkus, kurie, maitindamiesi sausa duona, pavogė milijoną ar du iš Kišeniovo izdo, pasirupindami apie visokią galimą atsargumą su išstatymu pačių savęs ant pavojaus, kad paliuosuoti nuo atsakomybės sargą, sergėjusį turtą su nuogu durtuvu.

Žmonija niekuomet neužgynė tiesos vartoti prievartą tiems, kurie iškovojo tą tiesą, ar ji bus vartojama ant barikadų, ar šešėlyje skerskelio. Bet jei toksai darbas turi padaryti gilų įspūdį į žmonių protus, tai tiesa turi būti iškovota. Be iškovoavimo, toksai darbas, ar jis bus naudingas ar ne, pasiliks tik paprastu brutališku dalyku, be jokios svarbos pirmynėigoje suopročių. Žmonės nematis jame nieko kito, kaip tik perkeitimą prievartos, tik pakeitimą vieno išnaudotojo kitu.

SKYRIUS VII

Lygšiol męs kalbėjome apie sužinius, geros valios darbus žmogaus, apie tuos, kurie yra daroma tikslui. Bet greta su sužinum gyvenimu męs turime besužinų gyvenimą, kuris yra daug platesnis ir buvo pirma toli negana žinomas. Bet mums reikia tik pasižiūrėti, kaip męs rengiamesi iš ryto, bandydami užsekti tą knypkį, kurį žinome vakar pametę, arba tiesdami ranką paimti ką nors, ką patys paėmėme šalin, idant turėti supratimą apie šitą besužinų gyvenimą ir išvysti tą didelę rolę, kurią jis lošia mūsų buvyje.

Jis padaro tris ketvirtdalius mūsų atsinešimų į kitus. Mūsų budas kalbėjimo, nusišypsojimo, pasielgimo, užsidegimo, ar laikymosi šaltai ginčiuose, ir tt. yra netyčinis, išeiga papročių, įgytų nuo mūsų žmoginių ar priešžmoginių protėvių (tik pastebėkite panašumą išsireiškimo pikto žmogaus ir pikto gyvulio), ar kitaip sužiniai ar nesužiniai įgytų.

Tokiu budu mūsų budas elgimosi su kitais virsta linkui pastojimo paprotiniu. Ir žmogus, kuris įgijo doriausius papročius, tikrai bus augštesniu už gerą krikščionį, kuris sakosi, jog jį velnias verčia daryti blogą ir jis gali susilaikyti tik atsiminęs pragaro kančias, ar dangaus linksmybes.

Daryti tą kitiems, ko norėtum, kad kiti darytų tau pas žmogų ir visus draugijinius gyvulius yra tik paprotys, teip toli, kad žmogus abelnai net neklausia savęs, kaip jis turi elgtis prie vienokių ar kitokių apystovų. Tai tik kaip apystovos yra išimtinės, tuluose painiuose atsitikimuose ar po stumiu stipraus jausmo jis abejoja ir kova įvyksta tarp įvairių dalių jo smegenų, nes smegenys yra labai sudėtinis organas, kurio įvairios dalys veikia iki tulam laipsniui savarankiškai. Kaip šitas atsitinka, žmogus vaizdoje pastato save į vietą priešingojo jam; jis klausia savęs, ar jam patiktų toksai pasielgimas; ir juo geriau jis sutapatino save su ypata, kurios vertybę ar reikalus jis norėjo užgauti, juo doresnis bus jo nusprendimas. Ar gal draugas, priėjęs prie jo tars: „Manyk save jo vietoje; ar tu mylėtum, kad jis pasielgtų teip su tavim, kaip tu pasielgiai su juo?“ Ir to gana.

Šiteipos męs atsiliepiame į principą lygybės valandose abejonės ir devyniasdešimts devyniuose atsitikimuose iš šimto veikiame doriškai iš papratimo.

Turėjo buti aišku, kad męs visame, ką lygšiol pasakėme, niekur nemėginome ko nors užginti. Męs tik privedėme teip, kaip dalykai atsitinka gyvulių sviete ar pas žmones.

Pirmiaus bažnyčia priėmė žmones su pragaru, idant juos padaryti dorais ir vietoje to ji padarė juos nedorais. Teisėjas priėmė su apkaltinimu, plakimu, kartuvėmis vardan tų draugijos principų, kuriuos jis pavogė draugijai, ir jis padarė ją be doros. Ir bet pati mintis, jog teisėjas gali pranykti nuo žemes drauge su kunigu verčia vyriausybininkus visokios varsos šaukti buk tai pavojus draugijai gresia.

Bet męs nesibaidome palikti teisėjus ir jų nusprendimus. Męs paliekame, drauge su Guyau'u, net pripažinimus visokios rūšies, net privalumus dorybei. Męs nesibaidome pasakyti: „Daryk, ką nori; elgkis, kaip nori“, nes męs esame persitikrinę, kad didelė dauguma žmonių elgsis ir veiks linkmėj naudingoj draugiai sulyg laipsnio jų apsišvietimo ir pilnybės atsiliuosavimo jų nuo dabartinių pančių, teip lygiai, kaip esame persitikrinę, jog kudikis kartą vaikščios ant savo kojų, o ne rėplios

vien dėlto, kad jis gimė iš tėvų, priklausančių prie žmonių veisles.

Viskas, ką mes galime padaryti, tai duoti patarimą, ir vėl, beduodami jį, priduriame: „Šitas patarimas bus tau be vertės, jei tavo paties patyrimas ir pastebėjimas nepasakis tau, jog jis yra vertas klausyti“.

Kaip mes pamatome sulinkusį jaunikaitį ir tokiu budu sutraukusį krutinę ir plaučius, tai mes patariame jam išsitiesti, laikyti galvą tiesiai ir krutinę ištempus. Mes patariame jam pripildyti savo plaučius ir giliai kvėpuoti, nes tas jam bus geriausiu apsaugojimu nuo džiovos. Bet tuo patim žygių mes mokiname jį fiziologijos, idant jis galėtų suprasti veikimą plaučių ir patsai pasirinktų stovybę, kurią jis žino geriausia.

Ir tai yra viskas, ką mes galime padaryti sulyg doros. Mes turime tiesą tik duoti patarimą, prie kurio priduriame: „Klausyk jo, jei matysi jį geru“.

Bet palikdami kiekvienam tiesą veikti, kaip jis mano esant geriausiai, užgindami visai tiesą draugijai bausti ką nors koku nors budu už koki nors priešingą draugijai veiksmą, kuris gali buti padarytas, mes neišsižadame mūsų pačių išgalės mylėti tą, kas mums matosi geru ir neapkęsti tą, kas mums matosi blogu. Mylėk ir neapkęsk, nes tik tie, kurie žino kaip neapkęsti, žino kaip mylėti. Mes laikome šitą išgalę ir kadangi tik šitas vienas padeda užlaikyti ir lankstyti doriškus pajautimus kiekvienoje gyvulių draugijoje, tai tuomi labiaus jo užteks žmonių veislei.

Mes tik vieno prašome, butent, prašalinimo visa to, kas kliudo laisvam išsilankstymui šitų dviejų pajautimų šiendieninėje draugijoje, visa to, kas iškreipia mūsų sprendimą: valstijos, bažnyčios, išnaudojimo; teisėjų, kunigų, valdžių, išnaudotojų.

Šiandien, kuomet mes matome Džiakį Ripperį žudant vieną po kitai tulas iš bėdinausių ir nelaimingiausių moterų, doriškai gal augštesnių už daugumą turtingųjų moterų, tai pirmutiniu mūsų pajautimu yra neapikanta.

Jei mes butume sutikę jį tą dieną, kaip jis nuzurdijo tą moterį, kuri paprašė pas jį užmokėti jai tripenį už jos sulužusį bustą, tai mes butume suvarę kulka jam į galvą, nepagalvoję, ar kulka ne geriau būtų buvus ją panaudoti smegenims savininkės to nelemto urvo.

Bet kaip mes primename sau visas begėdystes, kurios atvedė jį prie to; kaip mes atsižiurime į tamsą, po kuria jis slampinėja, persekiojamas vaizdų, paimtų iš slykščių knygų, ar mažųjų paduotų kvailų knygų, tai mūsų jausmas pasidalina. Ir jei kuomet išgirstume, kad Džiakis yra rankose kokio teisėjo, kuris nužudė su šaltu krauju toli didesni skaitlių vyrų, moterų ir vaikų, negu visi Džiakiai drauge; jei mes pamatytume jį rankose vieno iš tų apsiskaičiusių pasiutėlių ir tokių žmonių kaip tie, kurie siunčia Borrą kalėjiman, kad parodyti viduriniams luomams, kaip gerai jie yra apsaugoti, tai visa mūsų neapikanta ant Džiakio Ripperio išnyksta. Ji pereina, atsimaino į neapikanta niekšiškos ir veidmainingos draugijos bei jos žymesniųjų atstovų. Visos begėdybės Ripperio išnyksta akyvaizdoje tos ilgos virtynės begėdybių pildomų vardan įstatymo. Jas ve mes niekiname.

Šiandien mūsų pajautimai yra vienal šiteipos padalinti. Męs jaučiame, jog visi mėš sužiniai ar nesužiniai maž–daug esame kurstytojais šitos draugijos. Męs neišdrystame neapkęsti. Ar mėš bent išdrystame mylėti? Draugijoje paremtoje išnaudojimu ir vergiškumu prigimtis žmogaus yra nupuldyta.

Bet kaip vergiškumas išnyks, tai mėš atgausime savas teises. Męs pajausime savyje stiprybę neapkęsti ir mylėti net tokiuose painiuose atsitikimuose, kaip šitas, kurį mėš privedėme.

Mūsų kasdieniniame gyvenime mėš jau dabar duodame platesnį lauką mūsų jausmams užuojautos ar neapikantos; mėš darome tą kas valanda. Męs visi mylime dorišką tvirtybę; visi niekiname dorišką silpnybę ir niekšystę. Kiekvieną valandą mūsų žodžiai, išvaizdos, nusišypsojimai išreiškia mūsų džiaugsmą, matant darbus naudingus žmonijai, darbus, kuriuos mėš laikome gerais. Kiekvieną valandą mūsų išvaizdos ir žodžiai parodo pasipiktinimą, kurį mėš jaučiame bailiubei, apgavybei, klastai, stokai doriškos narsos. Męs išduodame savo pasipiktinimą net kuomet po įtekme svietinio, vadinamas veidmainingo apšvietimo mėš bandome paslėpti mūsų neapikanta po taja melaginga išveizda, kuri išnyks lygiaus santikiams įsikunijus terp mus.

Šito vieno užtenka laikymui supratimo apie gerą ir blogą ant tam tikros lygmalės ir perdavimo jo vienas kitam; jo dar labiaus užteks, kaip draugijoje nebus teisėjo ar kunigo, kaip doriški principai nužudis savo verstiną pobudį ir skaitysis tik kaipo santikiai terp lygių.

Daugiau dar negu tas, prietaikmėje įkunijimo šitų santikių, augštesnis doriškas supratimas kils draugijoje. Šitą tai supratimą mėš rengiamėsi apšnekėti.

SKYRIUS VIII

Lygšiolai mūsų apšnekėjimas išdėjo tik prastąjį principą lygybės. Męs sukilome ir raginame kitus sukilti prieš tuos, kurie pasisavino teisę elgtis su savo artimais kitaip, negu jie norėtų kad su jais būtų pasielgta; prieš tuos kurie patys nenorėdami būti apgaudinėjama, išnaudojama, puldomais ar panaudojama ant blogo, bet daro tą su kitais. Melas, žiaurumas ir tt., sakėme, yra biaušus nedėlto, kad jie priešinasi įstatymams doros – tai mažniekis – tik dėlto, kad tokis pasielgimas yra priešingas pajautimui lygybės kiekvienam, kuriam lygybė nėra tuščiu žodžiu; ir visų pirma sukelia tą, kuris yra tikras anarchistas savo manyme ir pasielgime.

Jei nieko daugiau, kaip tik šitas prastas, prigimtas, aiškus principas būtų abelnai pritaikoma gyvenime, tai išeigoje būtų labai augšta dorybe, apimanti visa, ko dorybininkai mokina.

Principas lygybės apima mokinimus dorybininkų. Bet jame yra ir kas daugiau. Šitas kas daugiau yra guodojimas ypatos. Apskelbdami savo dorybę lygybes, arba anarchizmą mėš atsisakome nuo teisės kaneveikti ypatą vardan kokio nors idealo, kurią dorybininkai visuomet rupinasi savintis. Męs nepripažystame šitos teisės visai sau ar kam nors kitam.

Męs pripažystame pilną ir visišką laisvę ypatos; mėš geidžiame jai pilnumo buvio, laisvo išsivystymo visomis savo jiegomis. Męs negeidžiame nieko dėti ant jos, tokiu budu pagryždami prie principo, kurį Fourier pastatė priešais tikėjimišką dorybę sakydamas: „Palikite žmones visiškai laisvais; nekaneveikite jų, nes tikėjimai padarė tą daugiau negu reikia. Nesibijokite net jų pageidimų; laisvoje draugijoje jie nėra pavojingi.“

Su išlyga, kad tu patsai neišsižadėsi savo laisvės; su išlyga, kad tu pats neduosi save vergti; su išlyga, kad smarkiems ir priešingiems draugijai pageidimams tos ar kitos ypatos statysi lygiai stiprius draugijinius pageidimus, tąsyk nėra ko bijotis laisvės*).

Męs išsižadame minties kaneveikimo ypatos vardan kokio nebuk idealo. Visa, ką mėš pasiliecame sau, tai atvirą išraišką mūsų užuojautos ar nekęsties tam, kas mums matosi geru ar blogu. Ve žmogus apgaudinėja savo draugus. Tai jo palinkimas, jo budas tą daryti. Labai gerai; mūsų budu, mūsų palinkimu yra neapkėsti melagių. Ir kadangi tai yra mūsų budas, tai bukime mėš atvirais. Nesiskubinkime priglausti jį prie savo širdies, ar širdingai paspausti jam ranką, kaip tas kartais yra daroma šiadien. Pasipriešinkime dručiai savo veiklum pajautimu jo pajautimui.

Tai yra viskas, ką mėš turime tiesą daryti, tai yra visa mūsų priedermė sulyg mūsų palaikymui principo lygybės draugijoje. Tai yra principas lygybės veiksmė.

Bet kaip su užmušėju, su žmogum, kuris žagina vaikus? Užmušėjas, kuris užmuša vien trokšdamas kraujo, yra labai retas. Jis yra patrakėlis, kurį reikia gydyti, ar jo saugotis. Kaslink gi žagintojo, tai visų pirma žiurėkime, idant draugija neiškraipytų pajautimų mūsų vaikams, o tąsyk mažai tereiks bijotis ištvirkėlių.

---

*) Iš visų šiolaikinių raštininkų, norvegų raštininkas Ibsen geriausiai išreiškė šitas mintis savo dramose.

Viskas tas, reikia suprasti, nėra pilnai pritaikoma, kol didžiosios versmės doriško ištvirkimo – kapitalizmas, tikėjimas, teisdarybė, valdžia – nėra prašalinta. Bet diduma to nuo šios dienos gali būti vartojama ir jau tebėra vartojama dabar.

O bet, jei draugijos žinotų tik šitą principą lygybės; jei kiekvienas žmogus žiurėtų tik vaizbiaus teismo, kuris ištisą dieną saugojasi, kad neduoti kitiems daugiau, kaip jis gauna nuo jų, tai draugija turėtų išnykti nuo to. Patsai principas lygybės išnyktų, nes jo užlaikymui kas nors išnašesnio, meilesnio, stipresnio negu paprastas lygumas turi vienval rasti vietą gyvenime.

Ir šitas didesnis negu teisingumas yra čia. Iki šiol žmonija niekuomet nebuvo be didelių prigimčių užplustančių su jautrumu, su išminčia, su valia, ir panaudojančių savo pajautimus, savo išmintį, savo veiklią jėgą tarnybei žmonių veislės be prašymo jokio atlyginimo už tai.

Šitas veislumas išminties, jausmo, ar valios priima įvairiausias formas. Jis yra pas uolų jieškotoją teisybes, kuris išsižada visų kitų smagumų dėl panaudojimo savo energijos tam, ką jis laiko tikru ir teisingu, priešingai tvirtinimams nežinėlių aplink save. Jis yra pas išradėją, kuris gyvena diena iš dienos, užmiršdamas net apie savo maistą, vargiai tepalytėdamas duoną, su kuria gal kokia pasišventusi moteris maitina jį kaip kūdikį, kuomet jis seka mierį, kuris sulyg jo, yra leistas permaintyti išvyzdį svieto. Jis yra pas karštą revoliucionierių, kuriam linksmybės meno, mokslo, net šeimyniško gyvenimo tarytum yra karčios, kadangi jomis negali džiaugtis visi, ir kuris dirba atsigimimui svieto, neatsižiuoredamas į vargą ir persekiojimus. Jis yra pas jaunikaitį, kuris, išgirdęs apie nuožmybes įsiveržimo ir imdamas didvyrines legendas patriotizmo pagal raidę, įstoja į liuosnorių pulką ir maršuoja narsiai per sniegą alkdamas, kol krinta nuo kulkos. Jis buvo pas Paryžiaus gatvės arabą su jo greitu protu ir šviesiu pasirinkimu nekesties ar užuojautos, kuris išbėgo su savo mažu broliu ant volo, atsistojo, ant granatų lietaus ir numirė sušukęs: „Ura už Komuną!“ Jis yra pas žmogų, kuris pasipiktina akyvaizdoje neteisybės, nelaukdamas klausti, kokia išėiga bus jam ir, kuomet nugaros visų yra nulenkotos, atsistoja nupiešti kaukę neteisybei ir išrukyti išnaudotoją, dirbtuvės mažąjį despota ar imperijos didįjį teriona. Galiaus, jis yra visuose tuose nesuskaitomuose veiksmuose pasišventimo, neteip veizdžiuose ir todėl nežinomuose ir kuone visuomet negana vertinamuose, kuriuos tolydžio galima pastebėti, ypatingai pas moteris, nepatingėjus atidaryti akis ir pažiūrėti, kas guli ant mūsų gyvenimo pačios apačios ir leidžia jam vystytis vienokiu ar kitokiu budu, nežiurint į išnaudojimą ir priespaudą, daromą jam.

Tokie vyrai ir moterys, kaip šitie, vieni neaiškiai, kiti dideliu plotu daro pirmyneigą žmonijos. Ir žmonija nuvokia tą. Už tai ji apsiaučia tokius gyvenimus su pagarba, su mytais. Ji gerbia juos, padaro juos tikslu savo pasakų, dainų, romanų. Ji gerbia juose narsą, geraširdybę, meilę ir pasišventimą, kurių truksta daugumai mūsų. Ji perduoda savo atminimą jaunajai kartai. Ji atmena net tuos, kurie veikė tik siaurame rate namų ar draugų ir gerbia jų atmintį šeimyniškame padavime.

Tokie vyrai ir moterys, kaip šitie sutveria tikrą dorybę, vienintelę dorybę vertą minėjimo; viskas kitas yra tik lygybė prietikių. Be jų narsos, be jų pasišventimo žmonija pasiliktų apsvaigusi purvyne menkverčių apsiskaitymų. Tai šitoki vyrai ir moterys, kaip šitie, ką prirengia busimąją dorybę, tą, kuri ateis, kaip mūsų vaikai liausis skaitę ir pribręs prie suopročio, jog geriausia nauda visokiai energijai, narsai, meiliai, viskam, yra plėtoti ją ten, kur reikalingumas tokios pajegos yra stipriausiai jaučiama.

Tokia narsa, toksai pasišventimas yra buvęs kiekvienoje gadynėje. Juos galima rasti tarp draugijinių gyvulių. Juos galima rasti pas žmones net aršiausiai nupuolusių laikų.

Ir tikėjimai visuomet stengėsi pasisavinti, paversti į bėgamą pinigą savo pačių naudai. Juk jei tikėjimai lygšiol gyvuoja, tai tik dėlto – neskaitant nežinybės – kad jie visuomet šaukėsi prie šito paties pasišventimo ir narsos. Ir prie šito ve revoliucionieriai šaukiasi, ypač socialistai.

Beaiškindami šitą dorybininkai įvairių mokyklų ėmė daryti klaidas, kurias mės nurodėme pirmiau. Tai buvo jaunasai filozofas Guyau, besužinis anarchistiškas galvotojas, ką nurodė tikrą pradžią tokios narsos ir pasišventimo, neprigulmingai kaip nuo visų mystiškujų pajiegu, teip ir nuo tų vaizdiškujų apsiskaitymų, teip keistai suprantamų angliškosios utilitarijonų mokyklos. Kur Kanto, pozityvininkų ir išsivystimininkų filozofija netiko, ten anarchistų filozofija atrado kelią.

Pradžia tokių ypatybių, sako Guyau, yra jautime savo paties pajiegos. Tai yra bėganti per kraštus gyvastis, kuri jieško išsilieti. „Jausti savyje galybę veikti yra tuo patim laiku stotis sužininguto, kas yra jo priederme“.

Doriškas jausmas priedermes, kurį kiekvienas žmogus jaučia savo gyvenime ir kuris buvo bandoma aiškinti visokiais budais mysticizmo, „priedermeyra ne kas kitas kaip perviršis gyvasties, reikalaujančios veikti, atsiduoti; tuo patim laiku yra sužinumas galybės“.

Visokia susirinkusi pajiega padaro spaudimą kliutims, daromoms jai. Pajiega veikti yra priederme veikti. Ir visas šitas doriškas „privalumas“, apie kurį tiek daug buvo sakyta, ar rašyta, šiteipos išvilktas iš mysticizmo, yra suvedamas į samprotinį: stovis užlaikymo gyvasties yra jos plėtimasi.

Augalas negali susiturėti nežydėjęs. Kartais žydėti reiškia numirti. Nežiurėk to, brazdas lipa vis tiek,“ užbaigia jaunasai anarchistų filozofas.

Tas pats yra su žmogumi, kaip jis yra pilnas pajiegos ir energijos. Pajiega susirenka jame. Jis išplečia savo gyvybę. Jis duoda be apsiskaitymo, kitaip jis negalėtų gyventi. Jei jam parsieina mirti, kaip žydinčiai gėlei, tai nežiurėk to. Brazdas kyla, jei brazdas ten yra.

Buk stiprus. Buk pilnas pajautiminės ir protiškos pajiegos, ir tu išplatinsi savo išmintį, pasėjęs savo meilę, savo energiją veiksmo tarp kitų! Tai yra viskas, kuo doros mokslas pasilieka, apvalius jį nuo veidmainybių rytinio asketizmo.

SKYRIUS IX

Tas, kuomi žmonija gèrиси tikrai pas dorišką žmogų yra jo energija, pilnis gyvybės, priverčiančios jį dalinti savo išmintį, savo jausmus, savo veiksmus, neprašant nieko už tai.

Stiprus galvotojas, žmogus pilnas protiškos gyvybės butinai stengiasi išplatinti savo idėjas. Nėra pasigerėjimo galvoti, jei mintys nėra perduodamos kitiems. Tai tik protiškai pavargęs žmogus, su dideliu vargu sumedžiojęs kokią idėją, atsargiai slepia ją, idant vėliaus jis galėtų uždėti ženklą su savo vardu. Žmogus su galingu protu perbėga su idėjomis; jis beria jas su sauja. Jis nesijaučia gerai, jei jis negali pasidalinti jomis su kitais, negali paleisti jų ant keturių vėjų, nes tame yra jo gyvenimas.

Tas pats su pajautimais. „Mums negana mūsų pačių: mes turime daugiau ašarų, negu mūsų kančios reikalauja, daugiau išgalės džiaugsmui negu mūsų pačių buvis gali išteisinti“, sako Guyau, šiteipos suveddamas visą klausimą dorybės įkelias stebėtinas eilutes, paimtas iš gamtos. Apvieniėjusi esybė yra nelaiminga, nerami, nes negali pasidalinti savo mintimis ir jausmais su kitais. Jei mes jaučiame didelį smagumą, tai duodame kitiems žinoti, jog mes gyvuojame, jaučiame, mylime, gyvename, stengiamės, kovojame.

Tuo patim laiku mes jaučiame reikalą lavinti savo valią, savo veiklią energiją, teip labai, kad, kuomet besuomoniškos sanlygos atskiria vyrą ar moterį nuo naudingo darbo, tai išranda ką nors tokio veikti, kokius nors tuščius ir besuomoniškus privalumus, kuriais atidaro lauką savo veikliai energijai. Jie išranda ką nebuk – teoriją, tikėjimą „draugijinę priedermę“ – idant įtikinti save, jog jie daro ką tokio naudingo. Kuomet jie šoka tai buva dėl labdarybės; kuomet jie pragaišina save brangiais parėdais, tai buva dėl palaikymo aristokratijos stovio; kuomet jie nieko neveikia, tai buva dėl principo.

„Mes reikalaujame gelbėti savo artimams, pridėti ranką prie vežimo sunkiai traukiamo žmonijos; šep ar teip, mes turime suktis apie jį“, sako Guyau. Šitas reikalas pridėjimo rankos yra teip didelis, jog jis yra randamas pas draugijinius gyvulius, nors ir ant žemiausio laipsnio stovinčius. Kas yra visa ta baisi daugybė veiklumo sueikvojama be naudos politikai kasdien, jei ne išraiška reikalo pridėjimo rankos prie vežimo žmonijos, ar bent, kad suktis aplink jį?

Žinoma, šitas „gausingumas valios“, šitas troškimas veikti, jei sujungtas su menkumu pajautimo ar protiškos išgalės tvirti, nepadaro nieko kito, kaip tik Napoleoną I, ar Bismarckį, gudruolius, kurie bando priversti svietą žengti atgal. Kuomet, antra vertus, protiškas gausumas be gero išsivystymo pajautos išduoda tokius tuščius vaisius, kaip rašliaviškiejie ir mokslieškiejie pedantai, kurie tik tramdo pirmyneigą mokslo. Galiaus, pajautimas nevedamas didelio proto pagimdo tokias ypatas, kaip moterys, kurios yra pasirengę pašvęsti viską kokiam gyvuliui vyrui, ant kurio jos išpila visą savo meilę.

Jei gyvenimas turi buti tikrai vaisingas, tai jis butinai turi buti vaisingas protu, pajautimu ir valia. Šitas vaisingumas kiekvienoje linkmėje yra gyvenimu, vieninteliu daigtu vertu savo vardo. Už vieną valandėlę šito gyvenimo tie, kurie matė jo progiedruli, atiduoda ištikus metus rusančio buvio. Be šito bėgančio per kraštus gyvenimo žmogus yra pasenęs pirma savo laiko, sutvėrimas be jiegos, augalas, kuris vysta nežydejęs.

„Palikime vėlesnių dienų supuvimui tą gyvenimą, kuris nėra gyvenimu,“ šaukia jaunikaitis, tikras jaunikaitis, pilnas žalumo, kuris veržiasi gyventi ir barstyti gyvenimą aplink. Kiekvieną kartą, kaip draugija pradeda gesti pastumėjimas šitokio jaunikaičio kaip šitas sudrebina senovės ekonomišką politiškas ir doriškas formas padarymui vietos kylančiam naujam gyvenimui. Ką tas reiškia, jei vienas ar kitas krinta kovoje! Vis žalumas kyla. Jaunikaičiui gyventi, tai yra žydėti, kad ir kasžin kokios pasekmės! Jis nesigaili jų.

Bet nekalbant apie didvyriškus periodus žmonijos, paėmus kasdieninį gyvenimą, ar tai yra gyvenimas gyventi priešingai savo idėalams ?

Šiandien tankiai yra sakoma, jog žmonės tyčiojasi iš idėalo. Ir tas yra lengva suprasti kodėl. Idėalas yra tankiai sumaišoma su buddistų ir krikščionių kaneveikimu; šitas žodis tankiai buvo vartojamas apgavimui prastaširdžių teip kad reakcija yra neišvengiama ir sveika. Męs teipgi norėtume pakeisti žodį „idealas“, teip tankiai suteptą ir subiaurotą nauju žodžiu geriau tinkamu naujoms idėjoms.

Bet koks nebutų žodis, butis pasilieka: kiekviena žmogiška esybe turi savo idėalą. Bismarckis turėjo savo – kad ir labai keistą, vadinasi, idėalą valdžios kraujo ir geležies. Kiekvienas filistras turi savo idėalą, kad ir tai bus tik Gambettos sidabrinė maudynė ir virėjas Trompette ir pakaktinai vergų užmokėjimui už Trompette'ą ir maudynę be įkirios apšties prievartos.

Bet šalę šitų yra žmonės, kurie supranta augštesnį idėalą. Gyvulio gyvenimas negali užganėdinti jų. Vergiškumas, melagystė, neužsitikėjimas, klasta, nelygybe žmonijos prietikių pripildo jų širdis pasipiktinimu. Kaip gali jie savu žarų pastoti vergiškais, meluoti, klastas daryti, ponauti ant kitų? Jie pamato progiedrūlį to puikaus gyvenimo, kuris galėtų buti, jei geresni prietikiai būtų tarp žmonių, jie jaučia savyje pajiegą galėjimo įkurti šituos geresnius prietikius su tais, kuriuos jie susitinka ant savo kelio. Jie įgauna, teip vadinamą, idėalą.

Iš kur atsiranda šitas idėalas? Kaip jis susižiedžia per paveldėjybę iš vienos pusės ir išpužius gyvenimo iš kitos? Męs nežinome. Daugiausiai ką męs galime papasakoti, tai jo istoriją maž–daug teisingą savo pačių biografijose. Bet jis yra tikra buitim – įvairiuojančia, žengiančia pirmyn, atvira išlaukinėms įtekmėms, bet visuomet gyva. Tai yra iš didesnės dalies besužinus jausmas, kuris duotų mums didžiausią dalį gyvybės, gyvenimo džiaugsmo.

Taigi, gyvenimas yra tvirtas, vaisingas, gausus pajautimais tik su išlyga atsakymo šitam jausmui idėalo. Veik priešingai šitam jausmui ir tu išvysi savo gyvenimą sulinkusiu atgal ant savęs paties; jis nebus daugiau kaipo vienas, jis nužudis tvirtybę. Buk tankiai neteisingas savo idėalui ir tu pabaigsi suparalyžiavimu savo valios, savo veikliosios energijos. Kaip bematai nevaliosi atgauti tvirtybės, savaimingumo sprendimo, kurį pirmiausiai pažinojai. Busi sugriuvusiu žmogum.

Nėra nieko slaptingo visame tame, jei pažiūrėsime į žmogų, kaipo į krovinių nervų ir smegenų centrų veikiančių savarankiai. Susiubuok tarp įvairių pajautimų, besistengiančių tavyje ir tuojaus sulaužysi harmoniją organizmo; priešais valią busi sergančiu žmogum. Spėka tavo gyvybės sumažės. Veltai jieškosi nusileidimų. Niekomet nebusi tokiu pilnu, tvirtu, jėgiu žmogum, koku buvai veikiams sutikmėje su idėališkais supratimais tavo smegenų.

SKYRIUS X

Dabar gi pirma užbaigimo pašnekėsime apie šituos du vardus, altruizmą ir egoizmą, išėigas anglų mokyklos, kuri vienval girgžda mums apie ausis.

Ikišioliai męs net nepaminėjome jų dėlei prastos priežasties, kad męs nematome skirtumo tarp jų, kurį anglų dorybininkai stengiasi padaryti.

Kaip męs sakome „Daryk tą kitiems, ko norėtum, kad kiti darytų tau“, tai ar męs platiname altruizmą, ar egoizmą? Greičiau męs paimeame augštesnį laipsnį ir sakome „Laimė kiekvieno ankštai susiriša su laime visų, kurie yra aplinkui jį. Gal yra galima sulyginama laimė draugijoje keletos metų, paremta nelaimėmis kitų; bet tokia laimė yra pastatyta ant smilties. Ji negali tvirti, mažiausio ko užtenka jos sunaikinimui; ir ji yra baisiai menka, sulyginus su laime galima draugijai lygių. Todėl visuomet, taikydamas prie abelno labo, elgiasi gerai“ – kuomet męs sakome šitą, tai ar męs skelbiame altruizmą, ar egoizmą? Męs tik išdedame dalyką.

Ir pridėkime išguldymą Guyau'o žodžių: „Buk tvirtas; buk didelis kiekviename savo veiksmė: lankstyk savo gyvenimą kiekvienoj linkmėj; buk turtingas energija kiek tik gali ir šitam tikslui buk draugijiškiausia ir drauginčiausia esybe, jei nori džiaugtis pilnu, tobulu ir vaisingu gyvenimu. Visuomet vedamas pilno išsilankstymo proto, kovok, eik į pavojų – nes pavojus turi savo nuosavus didžius smagumus – mėtyk savo pajiegą ne atsižiurėdamas, mėtyk, kiek tik jos turi, į viską, ką jauti esant dideliu ir geru – tąsyk, džiaugsiesi didžiausia laime. Buk iš vieno suminia; – tąsyk kas neatsitiktų tavo gyvenime, jausiesi, jog širdys tų, kuriuos tu gerbi, plaka iš vieno su tava; kuomet širdys žmonių, kurių tu neapkenti, bus priešingos tau.“ Kuomet męs sakome šitą, tai ar męs mokiname altruizmo ar egoizmo?

Kovoti, žiurėti pavojui akysna, šokti į vandenį, idant išgelbėti netik žmogišką esybę, bet net katę; misti sausa duona, idant padaryti galą neteisybėms, kurios mus purto; jaustis sanlydume su tokiais, kurie yra verti mylėjimo; jausti save mylimais jų, tas silpnam filozofui gal reiškia išsižadėjimą savęs. Bet vyrui ar moteriai, pilniems energijos, jiegos, tvirtumo ir jaunybės tas yra besužinum gyvenimo džiaugsmu. Ar tas egoizmas? Ar tas altruizmas?..

Paprastai dorybininkai, sutverusieji savo sistemas ant manomosios priešpriešybės altruistiško ir egoistiško pajautimo, klysta. Jei šita priešpriešybė būtų tikra, jei reikalai pavienio žmogaus tikrai būtų priešingi reikalams draugijos, tai žmonių veislė niekuomet nebūtų gimusi; jokia gyvulių veislė nebūtų galėjusi pasiekti dabartinį stovį savo išsivystymo. Jei nebūtų dideliu smagumu visoms skruzdėms dirbti labai bendrijos, tai bendrija niekuomet nebūtų galėjusi buti ir skruzdė nebūtų tuo, kuo ji yra – augščiausiai išsivysčiusiu tvariniu terpu vabzdžių, tvariniu, kurio smegenys, su vargu galimos įžiurėti per padidinamąjį stiklą, yra beveik tiek pat jiegios, kaip ir vidutinės smegenys žmogaus. Jei paukščiai neturėtų neišpasakomo smagumo savo kelionėse rupintis auginimu savo vaikų, neitų iš vieno ginti savo bendrijų nuo plėšrųjų paukščių, tai paukštis niekuomet nebūtų pasiekęs stovį išsivystymo, kokį jis pasiekė. Vietoje pirmyneigos paukštis būtų nužengęs atgal.

Šiteipos kuomet Spenceris žiuri priekin į laikus, kuomet gerovė pavienio nario bus panerta į gerovę veislės, tai jis užmiršta vieną mažą daiktą, kad jei juodvi nebūtų buvę per visus amžius panašiomis, tai išsivystymas, net gyvulių karalijoje, niekuomet nebūtų galėjęs išsidirbti.

Visuomet buvo ir visuomet yra gyvunų karalijoje ir net žmonių veislėje didelė daugybė pavienių esybių, kurios nesupranta to, jog gerovė pavienio nario ir veislės iš tiesų yra tolygi. Jie nesupranta to, bet vesti įtemptą gyvenimą yra mieriu kiekvieno pavienio nario; didžiausias įtempimas gyvenimo yra randama didžiausiame draugijiskume, pilniausiame sutapatinime savęs su kitais. Visuose laikuose buvo žmonės apyrboto proto; visuose laikuose buvo neišmanėliai. Bet niekuomet, jokioje gadynėje, istoriškoje, ar net geologiškoje nebuvo pavienio reikalai priešingi reikalams draugijos. Visuomet jie buvo tolygus ir tie, kurie geriausiai suprato šitą, visuomet džiaugėsi pilniausiu gyvenimu.

Todėl skirtumas tarp egoizmo ir altruizmo mūsų akyse yra besuomonišku. Šitai dėlko mes nieko nesakėme apie nusileidimus, kuriuos, anot utilitarijonų, žmogus visuomet daro tarp savo egoistiškų ir altruistiškų pajautimų. Toki nusileidimai negali turėti vietos pas žmogų žinantį savo paties protą. Kas ištikro įvyksta dabartiniame stovyje gyvenimo, jei mes stengiamėsi gyventi sutikmėje su mūsų principais lygybės, tai tas, kad ant kiekvieno žingsnio mes jaučiame juos begėdijant.

Kaip neprastas butų mūsų maistas ar guolis, mes visgi esame Rothschildais sulyginus su tuo, kuris miega ant tiltų ir tankiai neturi kėšio sausos duonos. Kaip ne mažas butų laipsnis, kuriuomi mes atsiduodame protiškam ir meniškam smagumui, tai visgi mes esame Rothschildais, sulyginus su milijonais tų, kurie pareina namo atbukinti sunkum darbu, kurie negali gėrėtis daila ar mokslu ir kurie numirs niekuomet nepažinę šitų augštesnių smagumų.

Mes jaučiame, kad mes neišvedėme principų lygybės iki galui. Bet mes nedarysime nusileidimų šitoms sanlygoms. Mes sukylame prieš jas; jos spaudžia mus sunkiai. Jos padaro mus revoliucionieriais. Mes nevaizbuojame tuo, kas sukelia mūsų jausmus. Mes atmetame kiekvieną nusileidimą, net kiekvieną tuotarpinę sandorą ir mes pasižadėję kovoti mirtinai su tokiomis sanlygomis.

Šitame negali būti nusileidimų; žmogus, kuris yra persitikrinęs, neis gulti apsiraminęs, kad viskas pats persikeis.

Dabar mes priėjome galą savo rašinio. Sakėme, kad yra gadynės, kuriose doriškas supratimas atsimaino visai. Žmogus pamato, kad tas, ką jis laikė dorybe yra didžiausia nedorybė. Tuluose atsitikimuose tas yra papročiu, gerbiamu padavimu, kas iš pat pamato yra nedoru; kituose atsitikimuose mes randame doros taisylių sutvertą gerovei vieno luomo. Mes metame juos šalin ir keliamo riksmą „Šalin su dora!“ Stojasi priederme veikti „nedorai“.

Pasitikime tokias gadynes, nes jos yra gadynėmis kritikavimo, jos yra neklaidingu ženklų to, kad mąstis veikia draugijoje. Aukštesnė dora prasidėjo išsidirbti.

Kuo šita dora bus, kurią mes bandėme apibrėžti, imdami sau pamatu tardymą žmogaus ir gyvulio?

Mes matėme tulą dorybę, kuri net šiandien žiedžiasi suopročiuose minių ir galvotojų. Šita dorybė neleis jokių prisakymų. Ji atsisakis syki, ant visados žiesti pavienius sulyg abstraktiško suopročio, kaipo ir atsisakis kaneveikti juos su tikėjimu, įstatymu ar valdžia. Ji paliks pavieniam žmogui pilną

ir tobulą laisvę. Tai bus tik prastas užrašas buičių, mokslas. Ir šitas mokslas pasakis žmogui: „Jei tu nesijauti pajiegos savyje, jei tavo energijos užtenka tik palaikymui bevarsės, monotoniškos gyvybės, be stiprių įspudžių, be gilių džiaugsmų, bet teipgi be didelių susikrimitimų, tąsyk laikykis prastų principų teisingos lygybės. Prietikiuose lygybės gal atrasi didžiausią galimą laimę savo silpnoms energijoms.

Bet jei jauti savyje stiprumą jaunikaičio, jei nori gyventi, jei nori gėrėtis tobulu, pilnu ir tekančiu per kraštus gyvenimu, vadinas, pažinti augščiausią smagumą, kurio gyvuojanti esybė gali geisti – tai buk stiprus, buk didelis, buk jiepus visame, ką dirbi.

Parodyk gyvybę aplink save. Atsimink, kad jei tu prigaudinėji, meluoji, klastas darai, apgaudinėji, tai tuomi žemini save, mažini save, išpažysti savo silpnybę iš kalno, loši rolę vergo haremoje, kuris jaučia save žemesniu už savo poną. Daryk tą, jei tau tas patinka, bet žinok iš kalno, jog žmonės laikistave žemu, niekingu ir silpnu ir elgsis su tavim kaip su tokiu. Nematydami ženklo tavo tvirtybės jie elgsis su tavim kaip su vertu pasigailėjimo – ir tiktai pasigailėjimo. Nekaltink žmonių jei savo dėka suparaližiuosi savo energijas. Buk stiprus, antra vertus, ir syki pamatęs neteisybę ir pažinęs ją tokia – nelygybę gyvenime, arba kančią užduodamą kito – sukilk prieš nelygybę, melą ar beteisumą.

Kovok! Kovoti reiškia gyventi ir juo smarkesnė kova, juo įtemptesnis gyvenimas. Tąsyk tu gyvensi, ir gyvensi tikrai ir kelios valandos tokio gyvenimo bus vertos metų praleistų rusėjime plynėj ištvirkimo.

Kovok! Idant visi galėtų gyventi šituo gausiu, bėgančiu per kraštus gyvenimu ir buk tikras, kad šitoje kovoje atrasi džiaugsmą didesnį, negu kas kitas gali duoti.

Tai yra viskas, ką mokslas doros gali pasakyti; tavo kaleina yra pasirinkti.

**Anarchistų Dora. Parašė Petras Kropotkinas. Lietuvių kalbon vertė J. Laukis.
Chicago, Illinois, Turtu ir Spauda „Lietuvos“, 3252 So. Halsted Street, 1909 m.**

ANARCHISTO BIBLIOTEKA.

Jeį jau žinai, kas yra Paryžiaus Komuna, zapatistai ir „indymedia“, jei tau ką nors reiškia tokie vietovardžiai, kaip Sietlas ar Genuja, – ši biblioteka skirta kaip tik tau. „Anarchisto bibliotekoje“ randamas knygas bei leidinius turi įdėmiai skaityti, apmąstyti, mintyse taisyti ir koreguoti. O svarbiausia – veikti pagal juose pateikiamas idėjas. Keisk pasaulį pagal tai, kaip jį įsivaizduoji.
SKAITYK, BENDRAUK, MAIŠTAUK!

<http://www.anarchija.lt/index.php/biblioteka.html>